

# **Fornærmedes rettigheter i rettssalen**



Universitetet i Oslo  
Det juridiske fakultet

Kandidatnummer: 507  
Leveringsfrist: 26.04.2010

Til sammen 16454 ord

26.04.2010

# Innholdsfortegnelse

<b><u>1</u></b>	<b><u>INNLEDNING</u></b>	<b><u>1</u></b>
<b><u>2</u></b>	<b><u>HISTORISKE BEGIVENHETER</u></b>	<b><u>2</u></b>
2.1	Blodhevn som reaksjon	2
2.2	Privat påtalerett	4
2.3	Offentliges påtalerett	4
2.4	Fornærmedes rett etter at straffeprosessloven ble skapt	5
2.5	Tvekamp/duellmodellen som modell for rettssak	6
2.5.1	Rettssaken som tvekamp	6
2.6	Inkvisisjonsmodellen	6
2.6.1	Rettssaken som en undersøkelse	6
2.7	Balansegang mellom fornærmede og siktede i straffeprosessen	7
2.7.1	Balansen mellom fornærmede og siktede	7
2.8	Nyere historikk om fornærmedes rettigheter	8
2.8.1	Fornærmedes rettigheter i nyere tid	8
<b><u>3</u></b>	<b><u>GJELDENDE RETT</u></b>	<b><u>12</u></b>
3.1	Innledning og avgrensing	12
3.2	Reglene for bistandsadvokat	14
3.2.1	Vilkår for oppnevning av bistandsadvokat	14
3.3	Fornærmede med bistandsadvokat	17
3.3.1	Retten til varsel og underretning	17
3.3.2	Retten til dokumentinnsyn og kontradiksjon	19

3.3.3	Retten til tilstedeværelse under hovedforhandlingen	22
3.3.4	Retten til å forklare seg før tiltalte	24
3.3.5	Retten til å fremme et erstatningskrav	25
3.3.6	Supplerende spørsmål fra bistandsadvokat	26
3.3.7	Supplerende bevisførsel	27
3.3.8	Sluttbemerkning	27
<b>3.4</b>	<b>Fornærmede uten rett til bistandsadvokat</b>	<b>27</b>
3.4.1	Retten til varsel og underretning	28
3.4.2	Retten til dokumentinnsyn og kontradiksjon	30
3.4.3	Retten til tilstedeværelse under hovedforhandlingen	30
3.4.4	Retten til å forklare seg før tiltalte	31
3.4.5	Retten til å fremme et erstatningskrav	31
3.4.6	Supplerende spørsmål av bistandsadvokat	32
3.4.7	Supplerende bevisførsel	33
3.4.8	Sluttbemerkning	33
<b>4</b>	<b>INTERVJUENE</b>	<b>33</b>
<b>4.1</b>	<b>Innledning og bakgrunn for intervjuene</b>	<b>33</b>
<b>4.2</b>	<b>Retten til å være tilstede</b>	<b>35</b>
4.2.1	Retten før og etter lovending 2008	35
4.2.2	Brukes denne retten av fornærmede	35
4.2.3	Vurderer bistandsadvokatene rettigheten som positiv	39
<b>4.3</b>	<b>Retten til å ta ordet</b>	<b>40</b>
4.3.1	Retten før og etter lovending 2008	40
4.3.2	Brukes denne retten av fornærmede	40
4.3.3	Vurderer bistandsadvokatene rettigheten som positiv	43
<b>4.4</b>	<b>Supplerende bevisførsel</b>	<b>43</b>
4.4.1	Retten før og etter lovending 2008	43
4.4.2	Brukes denne retten av fornærmede	44
4.4.3	Vurderer bistandsadvokatene rettigheten som positiv	46
4.4.4	Har reglene ført til endring	46
4.4.5	Overordnet positivt	47



## **1 Innledning**

Jeg vil i min oppgave se på fornærmedes rettigheter i en rettssak. I kapittel 2 etter innledningen starter jeg med å gi en historisk gjennomgang av fornærmedes rettigheter som er knyttet til min problemstilling. Jeg vil videre i kapittel 3, redegjøre for gjeldende retten og da særskilt se på lovendringene etter 2008. Kapittel 4 er en fremstilling av intervjuet med fem bistandsadvokater om deres erfaring med de nye reglene for fornærmedes rettigheter og om de ifølge deres erfaring, har ført til bedring av rettigheter for de fornærmede. I korthet kan man si at oppgaven er bygd opp med en historisk del, en del om gjeldende rett og en siste del som omhandler om reglene blir brukt i praksis og om de nye rettighetene har vært en positiv endring for fornærmedes rettigheter i en rettssal.

Grunnen til at jeg har valgt å skrive om fornærmedes rettigheter er at jeg synes det er interessant å finne ut av hvilke typer rettigheter fornærmede faktisk har i vårt samfunn. Fornærmede er en sårbar gruppe som etter min mening trenger å bli sett og bli tatt på alvor.

I en rettssak, er det som regel to parter, siktede og aktoratet (det offentlige). Rettssystemet er bygget opp på en slik måte at det er det offentlige som skal tale fornærmedes sak. I en straffesak er det imidlertid siktede som skal være i fokus. Formålet med rettssaken er at siktede skal få sin sak avgjort av en uavhengig domstol. Det er først og fremst siktetes rettigheter under rettsprosessen som lovverket særskilt beskytter. For eksempel retten til kontradiksjon, rett til advokat osv. Fornærmede har fra gammelt av ikke fått tatt del i prosessen på samme måte og er selv i dag ikke part i en straffesak, ergo har de få rettigheter i rettssalen. Dette trolig selv om fornærmede ofte føler at konflikten er hans å bære, men blir i realiteten følt som om at saken er mellom siktede og det offentlige. Ut fra dette utgangspunktet vokste det trolig frem et behov for å inkludere fornærmede i sakens gang. Å gjøre fornærmede mer synlig ved å gi vedkommende muligheten til å føle seg som en del av prosessen. Hva som er årsaken til en slik forandring i fornærmedes rettigheter er ikke

enkelt å si. Trolig har organisasjoner som f. eks Stine- Sofie stiftelsen hatt innflytelse og rettet fokus mot et område som tidligere var for lite lovregulert. For å komme samfunnsutviklingens behov for endring i møte, ble straffeprosessloven utvidet med nye bestemmelser som regulerer fornærmedes rettigheter jf. 1. juli 2008. Lovens intensjon er å styrke fornærmedes prosessuelle rettigheter (NOU 2006:10).

Min problemstilling er som følger:

Er fornærmedes rettigheter i rettssalen styrket som følge av lovendringen 1. juli 2008?

Etter endringer i straffeprosessloven har fornærmede og etterlatte i straffesaker fått nye rettigheter fra 1. juli 2008.

- Fornærmede har rett til å bli varslet om rettsmøte
- Fornærmede har rett til å være tilstede i rettssalen(både under rettsmøte og hovedforhandlingen).
- Fornærmede har rett til å forklare seg før tiltalte
- Fornærmede har krav på egen bistandsadvokat på visse vilkår
- Fornærmede har rett på å få tilsendt dommen fra domstolen via advokat
- Fornærmede har innsyn i politiets saksdokumenter
- Fornærmede har krav på rett til beskjed ved soning og løslatelse

Disse rettighetene vil jeg redegjøre for nærmere i oppgavens kapittel 3.

## **2 Historiske begivenheter**

For å forstå nåtidens problematikk og utfordringer når det gjelder fornærmedes rettigheter er det viktig å ta et steg tilbake å se på tidligere rettstilstand. I dette kapittel vil jeg ta for meg rettstilstanden ifra rundt 1000-1100 tallet og frem til dette århundre og nyere tid.

### **2.1 Blodhevn som reaksjon**

Ser vi på den proseshistoriske utviklingen rundt 900 til ca 1100 tallet finner vi blodhevn som en av datidens reaksjoner på lovbrudd. Den eldste bevarte loven som heter,

Gulatingen. Den eldste delen i Gulatingen ble trolig ned skrevet før år 900 og ble gjeldende frem til Magnus Lagabøter sin landslov ble vedtatt på tinget mellom 1274 og 1276<sup>1</sup>. Den innebar umiddelbar rett til hevndrap for enkelte forbrytelser. Det går frem av Gulatingen i 160 som lyder i overskriften ”*um søksmål mot daud mann*”. Hevndrap var altså tillatt i visse tilfeller så lenge den ble fremlagt tinget. På den måten fikk fornærmede opprettet æren. Hevn var den tidligste reaksjonen mot overgrep fra noen utenfor ætten. Dens formål var å gjenreise slektens ære. ”*Hele offerets slekt var krenket og gjerningspersonens slekt ble også holdt ansvarlig*” for ugjerningen selv om slektningene til siktede ikke hadde gjort noe ulovlig. Slektingenes hevn ble kaldt blodhevn fordi det var deres blodsband til fornærmede som var avgjørende<sup>2</sup>. Hevn i seg selv var på den tiden en viktig motivasjon for å gjøre bot på ugjerningen. Ertzeid skriver i boken at hevns mekanisme *er at et onde, skal møtes med et onde*. Hun sier videre at dette *kravet til balanse eller likevekt i seg selv er hevns mål og begrunnelse*<sup>3</sup>.

Det får meg til å tenke at kanskje var det naturlig for fornærmede å ty til hevn og vold overfor lovbryteren på den tiden. Dette fordi at det manglet lover og regler som direkte beskyttet fornærmede og som ivaretok en mer sivilisert oppgjørsform. Det kunne være en direkte konsekvens av et manglende regelverk på området.

Adgangen til hevn ble opphevet ved Magnus Håkonssønns (Lagabøters) Landslov i 1274. Hevnen ble etter hvert begrenset av regler og ble med dette regulert i mer ryddige former. I stedet for den direkte hevnen ble det krevd at offeret la saken frem for tinget. Tinget skulle godkjenne hevns rettmessighet ved å se på om den var riktig. Tinget skulle også sette opp alternativer for hevnen som eksempel av bøter. Botens formål var å gi grunnlag for forhandlinger og meging mellom fiendtlige slekter og forhindre blodhevn. Fortsatt på den tida heftet hele gjerningspersonenes slekt.<sup>4</sup> På den måten ble fornærmede ivaretatt av sin familie og det ble en privat oppgjørsform, der det offentlige hadde lite innflytelse.

---

<sup>1</sup> Anners (2000)

<sup>2</sup> Robberstad (1999) s. 55-56

<sup>3</sup> Ertzeid (2005) s. 31

<sup>4</sup> Robberstad (1999) s. 55

Fornærmede hadde veldig få konkrete rettigheter på 1200-tallet, og var prigsitt sin familie. Dette ved at gjerningspersonen blir ilagt bøter av staten som blir fremlagt tinget. Riktignok ønsket samfunnet at siktede skulle få sin straff, men reglene ble trolig ikke laget først og fremst for å ivareta den fornærmede og gi ham eller henne styrkede rettigheter.

## 2.2 Privat påtalerett

*”Fornærmedes prinsipale påtalerett var for den tidens tenkning så selvsagt at den var unødvendig å lovfeste uttrykkelig”*<sup>5</sup>. Med dette menes at det var en selvfølge rundt 1687 at det var fornærmede primært som skulle rydde opp i ugjerningen som hadde skjedd mellom seg selv og gjerningspersonen. Det ble av den grunn unødvendig å lovfeste retten. Kongen hadde subsidiær rett til å påtale, såfremt fornærmede ikke benyttet seg av sin rett. Formålet med den subsidiære retten til å påtale gjerningspersonen var å skaffe penger til statskassen. Begrunnelsen for at det offentlige ble den som mer og mer utførte påtaleplikten var at fornærmede ofte ikke hadde penger til å straffeforfølge straffbare handlinger og som en konsekvens av dette kunne ikke straffebestemmelsen håndheves<sup>6</sup>. I de tilfeller der fornærmede ikke hadde råd til å forfølge den straffbare ugjerningen måtte kongen trå til for å få saken avgjort og inndrive boten.

## 2.3 Offentliges påtalerett

Med kriminalloven av 1842 ble det offentliges påtalerett lovfestet i 27 ende kapittel §1. Begrunnelsen for at det offentlige skulle påtale straffesaker er at det *”fremstilles som en logisk og nødvendig følge av straffens formål som er avskrekking”*<sup>7</sup>. Dette ble oppnådd ved å håndheve loven. Ved at det offentlige håndhevet loven hver gang noen hadde forbrutt seg mot den, mente man altså at den avskrekkende effekten ble større. Å fjerne den økonomiske utgiften fra fornærmede over til staten/ det offentlige var nødvendig og

---

<sup>5</sup> Robberstad (1999) s. 74

<sup>6</sup> Robberstad (1999) s. 74 -75

<sup>7</sup> Robberstad (1999) s. 75



kriminalpolitisk riktig.<sup>8</sup> Dette for å få saken finansiert. Det ble med andre ord ikke gjort endringer for å bedre fornærmede situasjon slik at de fikk rettigheter og kunne få det bedre. Intensjonen var heller å hindre kriminalitet på et generelt plan.

Fornærmede mistet etter hvert sin økonomiske interesse i å straffeforfølge. Bøtene ble gitt mer og mer til det offentlige eller ble avløst av fengselsstraff. Straffen ble ikke lenger ansett som en oppreisning for fornærmedes ære. Dermed falt meningen bort for den private straffeforfølgningen og den offentlige overtar.

## 2.4 Fornærmedes rett etter at straffeprosessloven ble skapt

I 1887 kom straffeprosessloven. Det ble for første gang i historien skapt en generell regel som hjemler at det offentlige har en prinsipal rett til påtalerett mens, fornærmedes påtalerett kun er subsidiært jf. §165. Grunnen til dette var at det kunne oppstå to forskjellige saker parallelt og at dette var uheldig.

Det gis ingen begrunnelse for fornærmedes subsidiære påtalerett, men vi får en begrunnelse for hvorfor fornærmede overhode skal ha påtalerett ”*Dette middel er den subsidiære paatale, som i dette tilfælde kan reises af den fornærmede i den offentlige Paatalemyndigheds Sted*”. Konklusjonen ble at fornærmedes prinsipale rett ble erstattet med en offentlig påtalemyndighet når det gjelder straffeforfølgning. Fornærmede fikk en ”*subsidiær påtalerett som et kontrollinstrument mot misbruk og unnfallenhet*”. Med dette siktes det til slik, jeg oppfatter Robberstad, at dersom det offentlige ikke gjør jobben sin så har fornærmede påtalerett.<sup>9</sup>

---

<sup>8</sup> Robberstad (1999) s. 79

<sup>9</sup> Robberstad (1999) s. 87-90

## 2.5 Tvekamp/duellmodellen som modell for rettssak

### 2.5.1 Rettssaken som tvekamp

Sett fra et historisk perspektiv har vestlig prosessstradisjonene vekslet mellom to hovedmodeller for rettssaker. Da tenkes det på tvekamp eller duellmodellen og den inkvisitoriske modellen.

Tvekamp eller duell betyr på latinsk, *krig* og innebærer en avtalt kamp mellom to personer, (offer og gjerningsperson). De har like våpen og følger bestemte regler, grunnen for disse duellene er som nevnt overfor tap av ære.<sup>10</sup> Tvekamp eller duellmodellen foregikk i den eldste tid og et stykke på vei inn i middelalderen før den inkvisitoriske modellen fikk sin plass. Blodhevn er den eldste formen for duellkamp/ tvekamp. Da var det fornærmede med familie som var den opprinnelige anklager. Det var de som måtte ”rydde opp” og gjenreise fornærmedes og familiens ære ved å ta igjen mot gjerningspersonen.

*”Den moderne form for tvekamp er partsprosessen, som ble innført i Europa utover 1800-tallet”*. Den fikk i Norge sin endelige form ved straffeprosessloven av 1887. Fornærmede og hennes/ hans familie ble erstattet med av staten skulle anklage siktede. Grunnen til dette, var at staten ønsket å sentralisere makten i samfunnet. Ideologien og tanken bak 1800-tallets moderne partsprosess var at duellen skulle foregå mellom to likestilte parter.<sup>11</sup>

## 2.6 Inkvisisjonsmodellen

### 2.6.1 Rettssaken som en undersøkelse

I tvekampen vinner den som fekter best, med våpen eller med ord. I den inkvisitoriske modell gjelder det derimot å finne sannheten om hva som virkelig har skjedd.

*”Den inkvisitoriske prosessen er grunnlaget for det vi i dag forstår med moderne prosess”*.

---

<sup>10</sup> Det store norske leksikon

<sup>11</sup> Robberstad (1999) s. 15-17

Inkvisitoriske modellen betyr en *undersøkelse*, av latin: inquisitio som var dominerende i den kontinentale prosessen i hundrevis av år. Den inkvisitoriske prosessmåten ble innført formelt sett i kanonisk straffeprosess i år 1215 av Pave Innocents III. I et rettshistorisk perspektiv betyr inkvisisjonen innføring av en prosess bygget på at sannheten må finnes, og at dette er dommerens ansvar. Det ble sagt at jo mer inkvisitorisk innflytelse et lands rettssystem hadde, desto svakere ble fornærmedes stilling. Dette er ikke tilfellet i dag dersom man sammenligner ulike land, men på den tiden var det nok riktig insinuert. Det at fornærmede ble overflødig når dommeren overtok anklagerfunksjon. Selv om denne prosessformen i mye større grad er lik nåtidens prosessform er den likevel fundamentalt ulik vår prosessform i forhold til at hemmelige vitner, tortur og begrensninger til retten til forsvarer ble fordømt etter hvert som årene gikk.<sup>12</sup>

## 2.7 Balansegang mellom fornærmede og siktede i straffeprosessen

### 2.7.1 Balansen mellom fornærmede og siktede

Påtalemyndigheten skal i dag være nøytral i den forstand at deres mål er å finne frem til sannheten og de står verken på fornærmede eller tiltaltes side. De skal være objektive hvilket betyr at de bare vil legge ned påstand om straff for siktede dersom man kan bevise skyld utover enhver rimelig tvil. På den andre siden vil påtalemyndighetene kunne oppfattes som en part som tilgodeser fornærmede mer enn siktede. Denne oppfatningen kommer trolig av sammenhengen med påtalemyndighetenes arbeidsoppgaver. Det er de som tar ut tiltalen og på den måten stiller tiltalte for retten.

For å prøve å utjevne ulikhetene mellom partene i straffeprosessloven var *tanken å utstyre siktede med en rekke fordeler (favor definisions) som kan kompensere for de faktiske styrkeulikhetene mellom partene*<sup>13</sup>. Robberstad sier at teknisk sett er ikke dette umulig. Men det ville stride med tankegangen om likestilte parter (equality of armes; våpenlikhet)

---

<sup>12</sup> Robberstad (1999) s. 64- 67

<sup>13</sup> Robberstad (1999)s. 17

dersom siktedes store fordeler (for store fordeler til siktede) kommer i konflikt med denne ideologien om våpenlikhet.

Prinsippet om at partene skal være mest mulig likestilte (equality of armes) er av menneskerettsdomstolen innfortolket i EMK artikkel 6, som nedfeller prinsippet om "fair hearing", rettferdig rettssak. Artikkel 6 sier at hver av partene må ha en rimelig mulighet til å representere sin sak, under omstendigheter som ikke stiller ham dårligere enn motparten.

Kravet om "equality of arms"(som menneskerettsdomstolen har innfortolket i kravet om "fair hearing") innebærer for eksempel at tiltalte har rett til kontradiksjon på lik linje med påtalemyndighetene. Det vil si at de fundamentale rettighetene skal være like for begge parter og at tiltalte skal kunne ta til motmæle mot de påstandene som påtalemyndighetene kommer med<sup>14</sup>.

Det å endre på partsforholdet på anklagersiden har blitt en enorm endring for fornærmedes plass i straffesaker. Fra å være den store initiativtakeren som satt i førersete til å bli tilsidesatt på sidelinja. Men i de siste tiår har det skjedd noe i straffesaker, sedelighetsofrene, kvinnebevegelsen har i flere land utfordret prosessens rammer.<sup>15</sup>

Som vi skal se på nærmere i oppgaven vil det alltid være en balanse mellom å gi fornærmede de rettighetene som de trenger i straffeprosessen samtidig som dette ikke skal gå på bekostning av rettsikkerheten for siktedes rettigheter.

## 2.8 Nyere historikk om fornærmedes rettigheter

### 2.8.1 Fornærmedes rettigheter i nyere tid

I dag er det stor enighet om at det er det offentlige som skal finansiere kriminalitetsbekjempelse. Men det er ikke like selvsagt at det offentlige skal ha hele

---

<sup>14</sup> Robberstad (1999) s. 17

<sup>15</sup> Robberstad (1999) s. 17-18

styringen. Det hele dreier seg om hvor stor makt staten skal ha i forhold til folket.<sup>16</sup>  
Fornærmede hadde i tiden før 2006 status som vitne.

I takt med samfunnets stadige endringer ble fornærmedes mangel på rettigheter satt mer og mer søkelys på. Dette førte til starten på nåtidens diskusjon som skulle føre til at fornærmedes rettigheter ble styrket ved lovendring av 1. juli 2008. Regjeringen gikk i Soria-Moria erklæringen inn for å styrke de ofrene som blir utsatt for alvorlig kriminalitet.<sup>17</sup>

Bakgrunnen for lovendringen i 2008 var en utredning fra 2006. Justisdepartementet ga i juli 2001 dr. Anne Robberstad i oppdrag å utrede fornærmedes straffeprosessuelle stilling. Rapporten fra 2002 ble kaldt Kontradiksjon og verdighet: Rapporten inneholder en Komparativ fremstilling av fornærmedes stilling i de nordiske land, med sikte på forslag om styrking av fornærmedes rettigheter i straffeprosessen. Rapporten viste at fornærmede hadde en langt sterkere stilling i finsk og svensk rett enn i Norge. For å styrke fornærmedes stilling i norsk rett, foreslo Robberstad blant annet å gi fornærmede mulighet til å bli part i straffesaken med fulle partsrettigheter.

Rapporten ble sendt på høring 7. juni 2002. Høringsinstansene var splittet i synet på endringsforslagene og på bakgrunn av dette ble det besluttet å oppnevne et bredt sammensatt utvalg for å vurdere styrking av fornærmedes.<sup>18</sup>

Fornærmedeutvalget skulle gjennomgå bistandsadvokat ordningen, herunder å se på om advokatens rettigheter og plikter burde endres eller klargjøres.

NOU 2006: 10 ble sendt ut på høring. Tilbakemeldingene på høringen var ulike. Hovedsakelig alle høringsuttalelsene var positive til at fornærmede skulle få styrkede rettigheter både før, under og etter rettssaken. Det er tydelig at de ser at fornærmede som en gruppe mennesker som trenger mer klare regler slik at de vet hvilke rettigheter de har

---

<sup>16</sup> Robberstad (1999) s. 91-92

<sup>17</sup> Ot.prp. nr 11 (2007-2008) Punkt 1.1

<sup>18</sup> Ot.prp. nr 11 (2007-2008) Punkt 2.1

konkret i loven. Det som har vært mest problematisk å finne en løsning på er spørsmålet om fornærmede burde få partsrettigheter. Det fremgår av høringsuttalelsene at de fleste er sterkt imot at fornærmede skal få full partsstilling på lik linje med siktede.

Robberstad fremmer nye momenter som begrunnelse for at loven burde åpne for at fornærmede burde få partsstatus uten å fremme verken erstatningskrav eller straffekrav. Hun peker på at mange vil nok ønske seg partsstatus som en form for mental helbredelse, som en oppreisning for krenkelsen og smerten som tiltalte har påført fornærmede og for å sikre at hele sannheten kommer frem. Ikke alle ønsker økonomisk oppreisning da det kan føles feil i forskjellige type sammenhenger å kreve erstatning, f. eks. den prostituerte som krever erstatning av halliken. Hun vil kunne føle at hun fortsatt er i hans klør og blir betalt for hennes tjenester. Erstatningen er ikke verdt den følelsesmessige belastningen en erstatning ville medføre. Dette vil så klart være vanskelig og vil ikke føles som en oppreisning som erstatningen er ment til å være. Robberstad peker da særlig på at den økonomiske biten er enda mindre viktig i et land som Norge som har et godt utbygd velferdssamfunn eks. sykepengen, gratis sykehusbehandling uføretrygd osv. Fornærmede kan altså gå omveien om et erstatningskrav for å oppnå partsrettigheter. Robberstad stiller seg undrende til hvorfor fornærmede må gå omveien om erstatningssøksmål når alt fornærmede vil er å få informasjon og muligheten til å påvirke sakens faktum.<sup>19</sup>

På den andre siden sier Professor Jon T. Johnsen at dagens begrensede deltakerrettighet gir fornærmede en mulighet til å innta en nøytral posisjon. Det strafferettslige oppgjøret skjer uavhengig av fornærmedes innstats. Han sier at økt mulighet for påvirkning vil kunne forsterke opplevelsen av å føle et ansvar for et negativt resultat. Dette uansett om fornærmede forholder seg passiv eller utnytter fornærmede rettigheter. Det vil kunne bli slik i retten at fornærmede ville ha mer kontroll av utfallet i saken og trolig ville føles som sitt ansvar. I begrensningen av fornærmedes rettigheter ligger også et vern for fornærmede. Med dette menes at når fornærmede har liten innflytelse på straffeforfølgelsen, kan ikke

---

<sup>19</sup> Robberstad (2002) s. 61.

tiltale gi fornærmede skylden for utfallet av saken. En sterkere stilling for fornærmede vil kunne føre til ytterligere aggresjon fra siktede.<sup>20</sup>

Utvalget leverte sin utredning NOU 2006: 10 Fornærmede i straffeprosessen – nytt perspektiv og nye rettigheter 8. mai 2006.

*”Utvalget går ikke inn for å gi fornærmede eller etterlatte en formell prosessuell partsstatus. Dette følger av utvalgets prinsipielle utgangspunkt om at staten bør ha ene ansvar for strafforfølgningen”<sup>21</sup>.*

Departementet sluttet seg til utvalgets flertall og flertall av høringsinstansene foreslo og ikke å gi fornærmede fulle partsrettigheter i prosessuell forstand. Til tross for dette ønsker likevel lovgiver å styrke fornærmedes rettigheter på flere områder av rettsprosessen.

Etter lovendringen i 2008 ble det opprettet et eget kapittel i straffeprosessloven om fornærmede og etterlatte. Dette for å synliggjøre fornærmede i loven og for og tydelig gjøre deres rettigheter jf. straffeprosessloven kapittel 8a .

Jeg vil nå redegjøre for de nye bestemmelsene i straffeprosessloven som er ment å styrke fornærmedes rettigheter som blant annet under hovedforhandlingene. De reglene som vi forholder oss til ved dagens hovedforhandlinger. Etterpå vil jeg redegjøre for hvordan disse reglene blir oppfattet i praksis ved å evaluere funnene av intervjuene med noen bistandsadvokater.

---

<sup>20</sup> Johnsen (2003) s. 146

<sup>21</sup> Ot.prp.nr.11 (2007-2008) punkt. 6.1

### 3 Gjeldende rett

#### 3.1 Innledning og avgrensing

I en vanlig offentlig straffesak, har ikke fornærmede formell stilling som part, se drøftelsen i den historiske delen punkt 2.8. Gjennom flere lovendringer de siste to tiår, senest den 5. mars 2008 nr. 5 har likevel fornærmede fått styrket sine rettigheter. Spesielt gjelder dette de som er blitt rammet av en alvorlig straffbar handling.<sup>22</sup>

Etter gjeldende rett anses ikke alle som blir utsatt for en kriminell handling som fornærmede i straffeprosessuell forstand.<sup>23</sup>

I Johs. Andenæs lærebok fra 1962, Straffeprosess i første instans, uttales det *”Forutsetningen for at en person skal anses som fornærmede er... at han er innehaver av en slik interesse som vedkommende straffebud tar sikte på å beskytte* <sup>24</sup>...

Dette er tilfelle også i dagens rettsstilstand.

I forarbeidene går det frem at ikke alle straffebestemmelsene har en fornærmede, hovedsakelig gjelder dette bestemmelser som skal verne offentlige interesser.

Overtredelsen av veitrafikkloven er et slikt eksempel. Personer som blir skadet i trafikkulykker (vegtrafikkloven), har ikke status som fornærmet og får dermed heller ikke automatisk de prosessuelle rettighetene som fornærmede har.<sup>25 26</sup>

I gjeldende rett finnes det fire kategorier av fornærmede, herunder fornærmede med bistandsadvokat, fornærmede uten bistandsadvokat, skadelidte og etterlatte.

---

<sup>22</sup> Nou 2006:10 og Ot.prp.nr.11 (2007-2008)

<sup>23</sup> Ot.prp.nr.11 (2007-2008) punkt 7.4

<sup>24</sup> Andenæs (1962) s. 79

<sup>25</sup> Ot.prp. nr.11 (2007-2008) punkt 7.4

<sup>26</sup> De kan imidlertid fremme erstatningskrav i forbindelse med straffesaken, jf. straffeprosessloven § 3 første ledd og blir i så fall likestilt med fornærmede i de fleste av lovens bestemmelser som bruker uttrykket fornærmede, jf. straffeprosessloven § 3 siste ledd.



Jeg vil i det følgende forklare skillet mellom ulike typer fornærmede. Med utgangspunkt i den prosessuelle stillingen fornærmede har i straffeprosessen er det naturlig å dele og spesifisere fornærmede - begrepet.

En fornærmet er navnet på den som har vært utsatt for en straffbar handling. Betegnelsen brukes fra saken kommer inn til politiet og videre gjennom hele rettsprosessen.

Fornærmede har status som vitne hvis man skal forklare seg under saken.

Den typiske fornærmede har for eksempel vært utsatt for en legemskrenkelse eller er eier av den tingen som er stjålet.<sup>27</sup> Videre deler man fornærmer begrepet i to, de med og de uten rett til bistandsadvokat. De med bistandsadvokat får en sterkere prosessuell stilling enn de uten bistandsadvokat. Nedenfor i kapittel 3.3 og 3.4 vil jeg redegjøre for dette skillet.

*”De skadelidte er de som har blitt direkte rammet av den straffbare handlingen, men uten å være innehaver av den interessen som er brutt ved overtredelse av det aktuelle straffebudet”.*<sup>28</sup> Når for eksempel en person har brutt veitrafikklovens § 3-uaktsom kjøring – ved å krasje bilen inn i naboen garasje, er eieren av garasjen skadelidte og ikke fornærmede.

Etterlatte er i straffeprosessens forstand, en ektefelle eller samboer, barn og foreldre til den som er død som følge av en straffbar handling. Etterlatte som skal forklare seg under en rettssak har status som vitne i saken.

Som vi skal se videre i oppgaven er det to forskjellige typer av fornærmede i prosessuell forstand, de med bistandsadvokat og de uten bistandsadvokat. Bistandsadvokat er avgjørende for hvilke rettigheter fornærmede har. Jeg vil i oppgaven avgrense mot de skadelidtes og etterlattes rettigheter i rettssalen. Jeg vil også avgrense mot barn under 18 år og forholde meg til voksne fornærmede med og uten bistandsadvokat og se på deres rettigheter.

---

<sup>27</sup> Andenæs (2009) s.83

<sup>28</sup> Andenæs (2009) s.83

Jeg vil se nærmere på er de fornærmede med og uten bistandsadvokat. Jeg skal videre redegjøre for hvordan lovgiver har prøvd å bedre situasjonen for fornærmede i møte med rettsapparatet og da spesielt situasjonen for fornærmede som har vært utsatt for alvorlig kriminalitet. Dette er løst ved å gi enkelte grupper rett på bistandsadvokat som igjen fører til styrkede rettigheter.

## 3.2 Reglene for bistandsadvokat

### 3.2.1 Vilkår for oppnevning av bistandsadvokat

Regler om fornærmedes rett til bistandsadvokat på offentliges bekostning ble vedtatt i 1981. Det ble da bestemt at i gitte tilfeller skal det gis rett til bistandsadvokat som det offentlige skal betale for.

Fornærmede med bistandsadvokat, er gitt særlige styrkede prosessuelle rettigheter sammenlignet med andre fornærmede. Denne retten kan man finne i lov om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven) av 22. mai 1981 nr. 25 jf strprl. § 93, (a). 1. ledd som henviser til § 107(a) hvor det stadfestes at ”*fornærmede med bistandsadvokat er fornærmede i saker hvor der er oppnevnt bistandsadvokat etter § 107 a 1 ledd eller 3. ledd*”. For at fornærmede skal ha krav på disse styrkede rettigheter, kreves det at bistandsadvokat er oppnevnt; det er ikke nok at fornærmede tilhører en av gruppene som er nevnt i lovens § 107a<sup>29</sup>. Med dette menes at for å få rett på disse prosessuelle rettighetene er det et kriterium at fornærmede rent faktisk har fått engasjert en bistandsadvokat ved sin side. Det er ikke nok til å få disse styrkede rettigheter, at fornærmede har rett på bistandsadvokat men ikke har engasjert en. Disse rettighetene får fornærmede best når de har en bistandsadvokat. Med dette menes at fornærmede blir ivaretatt av sin bistandsadvokat gjennom prosessen. Hjelpen består blant annet i å bli godt informert om hva fornærmede kan vente seg på alle stadiene i prosessen. Det vil si at bistandsadvokaten holder fornærmede løpende orientert om alle rettsmøtene og hva som

---

<sup>29</sup> Gyldendal rettsdata, datert 25.03.2010

skjer til enhver tid. Det å bli informere om det prosessuelle i rettssalen er en stor del av bistandsadvokatens oppgaver. En nærmere beskrivelse av bistandsadvokatens oppgaver følger herunder.

Fornærmede har rett til å få oppnevnt bistandsadvokat i visse saker som er regulert i strprl. § §107 bokstav a til c. Strprl. § 107 (a) sier at ” *Fornærmede som har rett til å få oppnevnt bistandsadvokat i saker: a) overtredelse av straffeloven. §§ 192-197, § 199, § 200 annet og tredje ledd, § 219, § 222 annet ledd, § 224 og § 342 første ledd bokstav b, jf. § 33 og § 342 første ledd bokstav c, jf. straffeprosessloven § 222a.* Det fremgår av strprl. § 107a, at fornærmede som har krav på bistandsadvokat dekket av det offentlige i følgende tilfeller; ved de fleste sedelighetssaker (voldtekt, seksuell misbruk av mindreårige osv.) Saker om tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og menneskehandel. Brudd på besøks- eller oppholdsforbud, behandling av besøksforbudet i eget hjem. I de fleste voldssaker hvor gjerningspersonen er i nær familie og i andre alvorlige voldssaker. I strprl. § 107a, 1. ledd bokstav c, kan retten oppnevne bistandsadvokat ” *hvor det er grunn til å tro at fornærmede som følge av handlingen får betydelig skade på legeme eller helbred*”.

Går vi til lov om den alminnelig borgerlige straffelov (straffelov) av 22. mai 1902 nr.10 hjemler § 9 ” *betydelig skade*”. ” *Ved betydelig skade på legeme eller helberede forstaaes i denne lov skade hvorved nogen mister eller faar væsentlig svækkelse paa syn, hørsel eller evnen til at forplante sin sægt* ”. I følge denne paragrafen skal det mye til før at handlingen blir betegnet for vesentlig og faller under strprl. § 107a, bokstav c.

Lov om fri rettshjelp av 13. juni 1980 nr. 35 § 11 (6) henviser til strprl. § 107 a hvor det fremgår at alle fornærmede som har rette til bistandsadvokat skal gis en kostnadsfri konsultasjon med advokat for å vurdere anmeldelsen. Hjelpen skal gis uten behovsprøving og uten egenandel i motsetning til annen fri rettshjelp. Dette i tillegg til at mange kan ha krav på fri rettshjelp i forbindelse med at de selv ikke har økonomiske forutsetninger til å ivareta sine rettshjelps behov jf. rhjl. § 1.

Bakgrunnen for innføringen av reglene om bistandsadvokat i sedelighetssaker og en del voldssaker er at slike saker kan være meget belastende for fornærmede. Fornærmede kan for eksempel kvie seg for å anmelde forholdet pga publisitet men også på grunn av den påkjenningen et avhør og en rettssak innebærer. Siktetes forsvarer kan for eksempel basere forsvaret på at fornærmede innlot seg frivillig med siktede. Bistandsadvokaten kan for eksempel bistå med råd til fornærmede i forholdet til om overtredelsen burde anmeldes eller ikke.<sup>30</sup> Bistandsadvokaten skal videre ivareta fornærmedes interesser under etterforskning og hovedforhandling. Bistandsadvokatens overordnede oppgaver er gitt i Strprl. § 107c, 1. ledd. Vedkommende skal passe på fornærmedes interesser i forbindelse med etterforskning og domstolens behandling, for eksempel ved å fremme et erstatningssøksmål, jf strprl § 428. Bistandsadvokaten skal varsles om, og har rett til å være til stede under alle politiets og rettens avhør av fornærmede, jf strprl. § 93c. Vedkommende har rett til å stille spørsmål under avhør og kan protestere mot at spørsmål stilles på en utilbørlig måte. Videre kan vedkommende be om at det foretas særskilt etterforskningsskritt. Bistandsadvokaten skal ikke utforme tiltalebeslutningen men skal ha ett tett samarbeid med påtalemyndighetene<sup>31</sup>. Under rettssaken (hovedforhandlingen) og bevisopptak kan bistandsadvokaten - på vegne av fornærmede - stille spørsmål til tiltalte, vitner og sakkyndige, jf strprl. § 291a og § 271, 2. ledd, andre punktum. Når tiltalte er tatt ut har bistandsadvokat anledning til å fremsette kravet om supplerende bevisførsel om straffekravet jf. strprl. § 264 a, 2 ledd.

For oppsummeringens skyld kan man si at, dels har bistandsadvokaten de samme rettigheter og plikter som fornærmede jf. strprl. § 107,c. 5. ledd, og dels gir loven bistandsadvokatene særskilte rettigheter og plikter som ikke tilkommer de fornærmede jf. strprl. § 271, 1. ledd, andre punktum, som ”*gir bistandsadvokaten rett til å stille spørsmål til vitner, sakkyndige og tiltalte*”<sup>32</sup>. Dette under forberedelse til hovedforhandlingen. Det er en særrett som dermed tilfaller den fornærmede som har fått oppnevnt bistandsadvokat men som den fornærmede uten bistandsadvokat ikke får muligheten til. Bistandsadvokaten kan stille spørsmål til tiltalte, vitne og sakkyndige også under hovedforhandlingen etter at aktor

---

<sup>30</sup> Hov (2010) s. 661

<sup>31</sup> Hov (2010) s. 661

<sup>32</sup> Andenæs (2009) s.101

og forsvarer har hatt sine innlegg. Denne retten er knyttet til straffesakene i denne bestemmelsen jf. strprl. § 291 a.

Jeg vil i det videre se på de prosessuelle rettighetene som fornærmede har i rettssalen som jeg summarisk har nevnt ovenfor. Dette innebærer blant annet retten til varsel og underretning, dokumentinnsyn, kontradiksjon, retten til tilstedeværelse i retten og retten til supplerende bevisførsel. Jeg skiller som sagt mellom fornærmede med bistandsadvokat og fornærmede uten.

### 3.3 Fornærmede med bistandsadvokat

#### 3.3.1 Retten til varsel og underretning

Fornærmede skal ved første avhør med politiet informeres om sine rettigheter jf. strprl. §93e, 1. ledd. Fornærmede får da informasjon om hvilke rettigheter vedkommende har konkret i saken. Det ses da spesielt på om fornærmede har krav på bistandsadvokat eller ikke.

Etter strprl. § 264a og påtaleinstruksen § 25-8 skal fornærmede underrettes om at det er tatt ut tiltale.

*”De ordinære fornærmede som ikke har rett til bistandsadvokat som har fremmet et erstatningskrav, vil etter å ha fått opplysningene om sine rettigheter i mange tilfeller ikke høre mer fra politi og påtalemyndighetene før saken er påtalemessig avgjort med en henleggelse, forelegg, tilståelsesdom eller tiltale”.*<sup>33</sup> Dette er ikke tilfellet for de fornærmede som har bistandsadvokat.

Fornærmede med offentlig oppnevnt bistandsadvokat skal blant annet varsles om rettsmøter. Dette gjelder også rettsmøter under etterforskning (for eksempel fengslingsmøte) jf. strprl. § 93 b.

---

<sup>33</sup> Andenæs (2009) s. 94

Fornærmede med bistandsadvokat, har rett til å holdes løpende orientert, om sakens utvikling og fremdrift jf. strprl. § 93 e, 2. ledd. Første punktum. Politiets og påtalemyndighetenes taushetsplikt skal ikke komme i veien for at opplysningene gis.<sup>34</sup> Dette er en gruppe fornærmede som særlig har behov for å holdes løpende orientert på grunn av den alvorlige straffbare handlingen som fornærmede har blitt utsatt for, i motsetning til hva som ofte vil være tilfeller ved for eksempel naskeri, sykkeltveri og lignende tilfeller. Denne informasjonsplikten må være *tilpasset sakens alvor og betydning for fornærmede og hensynet til politiet og påtalemyndighetenes arbeidsbyrde*<sup>35</sup>.

I strprl. § 93 b, om varsel til hovedforhandlingen henvises det til strprl. § 275. Det hjemles en rett for bistandsadvokaten til å bli orientert om tid og sted for hovedforhandlingen. Denne informasjonen får fornærmede gjennom sin bistandsadvokat, jf strprl. § 275, 1. ledd.

*Når etterforskningen er avsluttet og det fattes påtalemessig avgjørelse i saken, er det i stor utstrekning bestemt at en fornærmet som har inngitt anmeldelse skal ha underretning om dette*<sup>36</sup>. For henleggelse av saken er retten hjemlet i strprl. § 73, 2. ledd men kan også finnes i påtaleinstruksen § 17-2. Fornærmede har også rett til å bli underrettet om en forfølgning blir innstilt jf. strprl. § 73.<sup>37</sup> Ved lovendring i 2008 ble det i strprl. § 43 nytt 4. ledd pålagt domstolene å sørge for at avgjørelsen snarest mulig gjøres kjent for bistandsadvokaten og fornærmede som har fått avgjort sivile krav, jf. § 3<sup>38</sup>. Strprl. § 3 ”Rettskrav som fornærmede eller andre skadelidte har mot siktede, kan etter reglene i kapittel. 29 fremmes i forbindelse med sak som nevnt i § 1 eller § 2, såfremt rettskravet springer ut av samme handling som saken gjelder”. Retten skal sørge for at dommen blir meddelt bistandsadvokaten og alle som har fått avgjort kravet etter strprl. § 3.<sup>39</sup> Jeg vil komme tilbake til denne bestemmelsen litt lenger ut i oppgaven.

---

<sup>34</sup> Gyldendal rettsdata, datert 25.03.2010

<sup>35</sup> Ot.prp.nr.11 (2007-2008) punkt. 9.4.1.1

<sup>36</sup> Andenæs (2009) s. 95

<sup>37</sup> Andenæs (2009) s. 95

<sup>38</sup> Andenæs (2009) s. 95

<sup>39</sup> Gyldendals rettsdata, datert 28.03.2010

### 3.3.2 Retten til dokumentinnsyn og kontradiksjon

Et viktig rettsprinsipp i Norsk rett, er retten til kontradiksjon. Kontradiksjon betyr retten til å uttale seg før det avsies dom.<sup>40</sup> For å ha muligheten til å uttale seg i saken må fornærmede ha noe å uttale seg om. Det er da avgjørende at fornærmede har kjennskap til hva som blir anført i saken for å kunne imøtekomme motpartens påstander. Dette har lovgiver tatt hensyn til ved å innføre partsoffentlighet i alle stadier av rettergangen<sup>41</sup>.

Retten til dokumentinnsyn er av sentral betydning for å få muligheten til å holde seg ajour og for å kunne påvirke det som skjer under behandling i straffesaken. Dersom man ikke har tilgang til alle sakens dokumenter så er påvirkningsmuligheten mindre.

Retten til å gjøre seg kjent med sakens dokumenter er en viktig del av det kontradiktoriske prinsipp, som igjen er et viktig middel for å skape en prosessordning som ivaretar rettsikkerheten og er tillitsvekkende<sup>42</sup>. Det å få innsyn i sin egen sak er av stor betydning for å kunne ivareta det kontradiktoriske prinsipp fordi dersom man ikke vet hva tiltalen går ut på, får man heller ikke noe å uttale seg om<sup>43</sup>. Dette igjen kan fører til at fornærmede ikke får fremmet sin sak.

I dag har fornærmede rett til dokumentinnsyn allerede under etterforskningen, på lik linje med mistenkte, strprl. § 242 1. ledd.

Strprl. § 242 omhandler fornærmedes rett til dokumentinnsyn på etterforskningsstadiet og § 264 a hjemler fornærmedes rett til dokumentinnsyn under forberedelse til hovedforhandlingen.

Fornærmede ”skal på begjæring gis adgang til å gjøre seg kjent med sakens dokumenter såfremt, det kan skje uten skade eller fare for etterforskningen øyemed eller for

---

<sup>40</sup> Juss leksikon (1999)

<sup>41</sup> Andenæs (2009) s. 135

<sup>42</sup> Andenæs (2009) s. 267

<sup>43</sup> Robberstad (1999) s. 277

*tredjemann*” jf. § 242, 1. ledd, første punktum. Innsynsretten er først og fremst betinget av at innsyn kan skje ”uten skade eller fare for etterforskningens øyemed eller tredjemann. Formålet med etterforskningen er og skaffe til veie de opplysninger som er nødvendig for å behandle en straffesak på dens ulike stadier, jf. strprl. § 226. For at retten skal kunne få de opplysningene som de trenger for å avgjøre saken er det helt nødvendig at etterforskningen søker å fremme alle opplysninger omkring et lovbrudd. Det er på denne bakgrunnen naturlig å forstå strprl. § 242 slik at dokumentinnsyn kan nektes dersom innsyn på noen måter kan medføre skade for politiets arbeid med å skaffe opplysninger<sup>44</sup>. I følge forarbeidene vil ”skade eller fare for etterforskningens øyemed” foreligge dersom for eksempel foreligger fare for bevisforspillelse<sup>45</sup>. I juridisk teori er denne uttalelsen forstått som at det er bevisforspillelse som er det sentrale området for unntaket for strprl. § 242<sup>46</sup>. Strprl. § 242 oppstiller et annet unntak når det gjelder innsyn i saken. Dette er i de situasjonene der innsyn kan medføre ”skade eller fare for tredjemann”. Med dette siktes det hovedsakelig til faren for at vitnet utsettes for represalier<sup>47</sup>. Begrepet *tredjemann* vil i denne sammenheng omfatte flere enn bare vitner. Det vil for eksempel omfatte et av vitnenes familiemedlem utsettes for fare.<sup>48</sup> Et ytterlig unntak finnes i strprl. § 242, 1. ledd, fjerde punktum. Unntaket gjelder ”dokumenter som bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet eller forhold til fremmede stater”. For at unntaket skal komme til anvendelse er det et vilkår at det dreier seg om et dokument som bør holdes hemmelig. Et viktig moment ved denne vurderingen vil være om dokumentet er gradert i medhold av lov om forebyggende sikkerhetstjeneste (sikkerhetsloven) av 20 mars. 1998 nr. 10.<sup>49</sup>

Påtalemyndigheten skal undrerette fornærmede om at det er tatt ut tiltale og fornærmede skal opplyses om at de kan kreve å gjøre seg kjent med tiltalebeslutningen under forberedelse til hovedforhandlingen og sakens dokumenter jf. strprl. § 264 a, 1. ledd<sup>50</sup>.

---

<sup>44</sup> Magnussen (2006) s.73

<sup>45</sup> Innst.O.nr.37(1980-81) s.28

<sup>46</sup> Magnussen(2006) s.73

<sup>47</sup> Innst.O.nr.37(1980-81) s.29

<sup>48</sup> Magnussen (2006) s.77

<sup>49</sup> Det fremgår av Holme/Sløtjøe i Norsk Lovkommentar (2002) s. 1427

<sup>50</sup> Nou 2006:10 punkt 10.7



Fornærmede har etter strprl. § 264 a, 1. ledd, en ubetinget rett til å gjøre seg kjent med selve tiltalebeslutningen. Etter tredje ledd har fornærmede også innsyn i sakens øvrige dokumenter ”så fremt det kan skje uten skade eller fare for en tredje person”.

Hovedformålet med å gjøre unntak fra lovens hovedregel om dokumentinnsyn er ofte å hindre at siktede eller miljøet rundt får kjennskap til informasjon som kan sette andre personer eller interesser i fare. Begrensningene for informasjonsplikten bunner også i behovet for å skjule identiteten til politiets kilder og beskytte vitner<sup>51</sup>. Hensynet til tredjemenn tar særlig sikte på å verne vitner, fornærmede eller kilder fra represalier eller utilbørlige påvirkning fra mistenkte eller kretsen rundt han eller henne<sup>52</sup>. ”Behovet for dokumentinnsyn og behovet for å begrense innsynet, varierer med hvilket stadium i straffeforfølgningen man befinner seg”. Når tiltalen er tatt ut og saken forberedes for behandling i retten, gjelder andre mer absolutte regler om rett til innsyn<sup>53</sup>. Dersom vi sammenligner strprl. § 264a og § 242 kan vi se at strprl. § 242, på etterforskningsstadiet går lenger i å nekte innsyn enn det strprl. § 264a gjør på forberedelse til hovedforhandlings stadium. Det kan nektes innsyn på etterforskningsstadiet dersom dokument opplysningene ville føre til skade for saken. Strpl. § 264a har ingen tilsvarende regel og nevner at innsyn kun kan bli begrenset i de tilfeller der innsynet kan være til skade for tredjemann. Noe av grunnen til at det er forskjell på etterforskningsstadiet og hovedforhandlingsstadiet kan være at det kan få konsekvenser dersom ømfintlig informasjon lekker ut på etterforskningsstadiet. Dette fordi det er på dette stadiet at bevis særlig blir innhentet og politiet forsøker å komme til bunns om hva som virkelig har skjedd. Det kan være viktig å behandle denne informasjonen konfidensielt, slik at ikke viktig informasjon kommer på avveie og muligheten for missbruk er tilstedet. Det kan bli misbrukt ved at f. eks tiltalte endrer sin forklaring til sin gunst etter å ha fått kjennskap til viktige bevis i saken. Dessuten må vedkommende gis innsyn på hovedforhandlingsstadiet ellers ingen kontradiksjon. Gjelder det en straffbar handling der fornærmede har bistandsadvokat, så vil dokument innsyn etter strprl. § 264a, 3. ledd gjelde. I slike saker skal sakens dokument sendes til bistandsadvokaten. Det er med andre ord ikke nødvendig å fremsette noen begjæring.

---

<sup>51</sup> Ot.prp.nr.11(2007-2008) s.63

<sup>52</sup> Innst.O. nr.37 (1980-81) s 29

<sup>53</sup> Andenæs (2009) s. 268

Straffeprosessloven § 28 fremgår det at ”*Utskrifter av rettsbøker og andre dokumenter i en straffesak som retten har avsluttet behandlingen av, kan kreves av a) fornærmede*”.

Bestemmelsen regulerer hvem som kan kreve utskrift av rettsboka og andre dokumenter i en straffesak. Fornærmede trenger ikke å ha en rettslig interesse i saken, det rekkes at fornærmede ønsker å orientere seg om saken utfall<sup>54</sup>. Bestemmelsen er begrenset til retten til utskrift av avsluttede saker. Etter gjeldende rett har fornærmede krav på å informeres om domsresultatet og retten til innsyn etter strprl. § 28 når personalia er kjent jf. påtaleinstruks § 26, 3. ledd. Med dette menes at fornærmede skal bli informert om domsresultatet og sine rett til innsyn dersom det er oppgitt navn og adresse på fornærmede. Videre kan fornærmede få denne informasjonen via sin bistandsadvokat.

Strprl. § 303 gir fornærmede med bistandsadvokat rett til å uttale seg etter hvert enkelt vitne har blitt avhørt og etter opplesning av hvert enkelt bevis. Fornærmede bør også få uttale seg etter tiltaltes forklaring. Ved den nye lovendringen ser vi at fornærmede har fått den samme rettighet som tiltalte i denne bestemmelsen jf. § 303. Nemlig å komme med spørsmål og få oppklaring i for eksempel uklare uttalelser. Dette vil kunne medføre flere korrekte avgjørelser ved at saken blir avgjort på bakgrunn av riktig faktum. Dette er en viktig del av retten til kontradiksjon. En annen viktig rettighet er retten til å være tilstede. Dette behandles i det følgende.

### 3.3.3 Retten til tilstedeværelse under hovedforhandlingen

I henhold til strprl. § 93c har ”*fornærmede og etterlatt rett til å være tilstede i alle rettsmøter, med de forbehold som gjelder etter § 245 og § 284*”. Dette vil si at fornærmede som hovedregel har lov til å være tilstede i alle rettsmøter samt, i rettssalen under hovedforhandling jf. strprl. § 93c første punktum. Bestemmelsen henviser til enkelte unntak fra lovens hovedregel. Bestemmelsen omhandler først og fremst rettens mulighet til å bestemme at siktede må forlate rettssalen i visse tilfeller. Strprl. § 245 1. ledd, tredje

---

<sup>54</sup> Gyldendal rettsdata, datert 28.03.2010

punktum sier at ” *Andre personer kan av de samme grunner pålegges å forlate rettssalen* ”. Med *andre personer* menes en person som har partsrettigheter og kan være bland annet en fornærmet<sup>55</sup>. Dersom det er særlig grunn til å frykte at en uforbeholden forklaring ikke vil bli gitt av vitne eller retten vil begjære anonym vitenførsel, så kan retten altså bestemme at fornærmede må forlate salen til vitnet har forklart seg ferdig. Det vil si at etter lovendring av 7. mars 2008 nr. 5 kan fornærmede utvises på samme vilkår som siktede.

Selv om fornærmede må forlate rettssalen, har likevel bistandsadvokaten rett til å være tilstede. Det stilles ganske strenge krav for ikke å få være tilstede i et rettsmøte. De momenter som legges til grunn ved vurderingen er vitnes alder og saken art.<sup>56</sup> Det andre unntaket fra retten til tilstedeværelse i rettsmøte er strprl. § 284 1. ledd. Den gjelder avhør under hovedforhandlingen, altså under rettssaken. Bestemmelsene er utformet nokså lik strprl. § 245 1. ledd. På samme måte kan fornærmede bli bedt av retten om å forlate rettssalen dersom fornærmedes tilstedeværelse skulle gi grunn for å frykte ”*at en uforbeholden forklaring ellers ikke ville bli gitt*”. I likhet med strprl § 245 skal det mye til for at retten kan be fornærmede om å forlate rettssalen. Vilkåret for utvisning er strengt. Det holder ikke å tro at vitne ikke kan gi en uforbeholden forklaring. Det kommer an på rettens skjønn om interessen for domstolen i å oppnå en uforbeholden forklaring er sterk nok til å motivere et pålegg om å forlate salen.<sup>57</sup>

Domstolloven hjemler i § 127, 2 punktum at fornærmede gis rett til å være tilstede under hovedforhandlingen, selv om saken går for lukkede dører.

I de tilfeller der fornærmede har rett til tilstedeværelse i rettssalen (som for øvrig er lovens hovedregel) springer retten til å uttale seg som er en meget naturlig og viktig rettighet i rettssalen. I det følgende skal jeg redegjøre for fornærmede med bistandsadvokats rett til å uttale seg før siktede.

---

<sup>55</sup> Gyldendals rettsdata, datert 25.03.2010

<sup>56</sup> Gyldendals rettsdata, datert 23.03.2010

<sup>57</sup> Gyldendals rettsdata, datert 25.03.2010

### 3.3.4 Retten til å forklare seg før tiltalte

En av de viktigste begrunnelsene for å endre loven på dette området var ifølge Fornærmede utvalget det at fagpersoner fremholdt at mange fornærmede i volds og sedelighetssaker opplevdes som en fortsettelse av den maktesløsheten som de opplevde under overgrepssituasjonen, og at dette forsterker den traumatiserende virkningen av overgrepet. Mange fornærmede sier at det er veldig belastende å uttale seg når de ikke vet hva tiltalte har uttalt seg om.<sup>58</sup>

Rekkefølgen for å uttale seg under hovedforhandlingen har på bakgrunn av blant annet dette blitt endret. Istedenfor at fornærmede føres inn i rettssalen etter at tiltalte har forklart seg, er regelen endret slik at fornærmede får uttale seg først om saken. Retten til å uttale seg før tiltale fremgår eksplisitt av strpl. § 289 a ”*Fornærmede med bistandsadvokat forklarer seg som hovedregel før tiltalte*. Dette er lovens hovedregel, som innebærer at fornærmede med bistandsadvokat har rett til å forklare seg før tiltalte i retten. Hovedbegrunnelsen for denne retten er å styrke fornærmedes rettsstilling<sup>59</sup>. Dette er en rett som tilfaller bare de fornærmede med bistandsadvokat.

Dette gir fornærmede muligheten til å overvære hele hovedforhandlingen som hovedregel. Fornærmede anses som vitner når det kommer til å uttale seg i retten. Strprl. § 129 sier at ”*Vitner, med unntak av fornærmede og etterlatte, bør som regel ikke høre på forhandling i saken før de er avhørt under hovedforhandlingen*”. Tanken bak bestemmelsen er at vitner ikke bør høre på forhandlingene i saken før de selv er avhørt under hovedforhandlingen. Fordi deres egne forklaringer kan bli påvirket av tidligere forklaringer i saken<sup>60</sup>. Når fornærmede får muligheten til å uttale seg først jf, § 129, oppstår ingen motstrid mellom rett til tilstedeværelse og prinsippet i straffeprosessloven § 129<sup>61</sup>.

---

<sup>58</sup> Ot.prp.nr 11(2007-2008) punkt 9.8.1.2

<sup>59</sup> Ot.prp.11(2007-2008) s.68-72

<sup>60</sup> Andenæs (2009) s. 130

<sup>61</sup> Nou 2006:10 s. 19

Videre gjelder ikke bestemmelsen for fornærmede som har sluttet seg til den offentlige straffeforfølgningen etter strpl § 404 eller § 415 3. ledd<sup>62</sup>. Det gjelder heller ikke for en fornærmet som fremmer et sivilt (borgelig) rettskrav i saken jf. strprl. § 428 2. ledd. Domstolloven hjemler i § 127, 2 punktum at det gis fornærmede rett til å være tilsted under hovedforhandlingen, selv om saken går for lukkede dører.

### 3.3.5 Retten til å fremme et erstatningskrav

Strprl. §3 gjelder krav som normalt må gjøres gjeldende ved sivilt søksmål, men som kan forfølges i forbindelse med en straffesak hvis bestemte vilkår er oppfylt. Disse vilkårene vil jeg redegjøre for nedenfor. Et typisk eksempel er fornærmedes krav på erstatning eller oppreisning for legemskrenkelse. Tanken bak denne regelen er at når domstolen likevel skal behandle straffesaken, kan den også behandle den sivile delen samtidig. Dette er både praktisk og økonomisk for fornærmede /skadelidt. Det at skadevolder på denne måten blir dømt til å betale erstatning, kan også ha en viss kriminalpolitisk betydning.<sup>63</sup> Med dette menes at for gjerningspersonen som får ilagt en erstatning i tillegg til en dom i samme sak, kan det virke enda mer irettesettende enn bare å få ilagt straff uten erstatning.

I saker hvor det er oppnevnt bistandsadvokat for fornærmede, skal bistandsadvokaten ha ansvar for å fremme det sivile krav (det som tidligere ble kaldt borgelige rettskrav) på vegne av fornærmede. I slike tilfeller vil ikke fornærmede kunne be påtalemyndigheten om å fremme et erstatningskrav på deres vegne se. § 427 2. ledd, første punktum og § 428 1. ledd annet punktum. Det går frem av strprl. § 428 1 ledd, 2 punktum at dersom man vil fremme et sivilt krav så skal denne paragrafen alltid anvendes når fornærmede har fått oppnevnt bistandsadvokat. Med dette menes at når fornærmede har fått oppnevnt bistandsadvokat er det ingen grunn for at påtalemyndighetene skal måtte fremme kravet på vegne av fornærmede. Da skal fornærmedes rettigheter ivaretas av bistandsadvokaten.

---

<sup>62</sup> Ot.prp. nr. 53 (1983-84) s. 172

<sup>63</sup> Andenæs (2009) s. 24-25

Bistandsadvokatens rolle blir her prosessfullmektig for erstatningskravet.<sup>64</sup>

Strprl. § 428 hjemler retten for den som har et sivilt krav som nevnt i strprl. § 3, til å fremme dette kravet i forbindelse med den offentlige saken, såfremt hovedforhandlingen blir holdt. Dette betyr at dersom saken for eksempel blir henlagt eller blir avgjort på andre måter enn hovedforhandling, eksempelvis i konfliktrådet så kan ikke fornærmede fremme det sivile kravet i straffesaken. I slike tilfeller må fornærmede i tilfellet gå til sivil sak for å fremme saken. Men retten kan også nekte å fremme kravet så fremst at retten finner at kravet må åpenbart behandles i sivilprosessens former, jf. § 428, 5. ledd. En naturlig språklig forståelse av begrepet *”åpenbart er mest hensiktsmessig”* tilsier at det skal mye til før påtalemyndigheten sier nei til å fremme det sivile kravet sammen med straffekravet. Den klare hovedregelen er at kravet skal behandles sammen med straffekravet. Kriteriet *”åpenbart er mest hensiktsmessig”* skal tolkes strengt, og er ment som en snever unntaksregel<sup>65</sup>. Dette betyr at kravet behandles med straffesaken dersom unntaket ikke foreligger.

### 3.3.6 Supplerende spørsmål fra bistandsadvokat

Strprl. § 291a sier at *”Bistandsadvokaten kan stille spørsmål til tiltalte, vitner og sakkyndige etter aktor og forsvarer”*. Retten til å stille spørsmål er knyttet til straffesaken i denne paragrafen. Dersom det er fremmet et sivilt krav, har bistandsadvokaten også rett til å stille spørsmål etter strprl. § 428. Meningen med denne paragrafen er at bistandsadvokaten bare skal stille supplerende spørsmål på fornærmedes vegne som ikke er tidligere godt nok belyst. Det skal ikke være en repeterende utspørring av vitner eller tiltalte. Begrunnelsen for regelen er at bistandsadvokaten ved muligheten for supplerende spørsmål vil kunne bidra til å oppklare saken ytterligere.

---

<sup>64</sup>Med prosessfullmektig menes en person som har fullmakt etter lov om retting og retters gang i sivile tvister (tvisteloven) av 17. juni 2005 nr. 90 kapittel 3 til å opptre i retten på vegne av en part i en sivil sak<sup>64</sup>.

<sup>65</sup> Ot.prp. nr. 11 (2007-2008) s. 122

### 3.3.7 Supplerende bevisførsel

For fornærmede med bistandsadvokat ble det ved lovendringen av 2008 gitt et nytt andre ledd av strprl. § 264a. Første punktum innebærer at fornærmede med bistandsadvokat samtidig med underretningen om at det er tatt ut tiltale skal gis en frist for å foreslå supplerende bevisførsel om straffekravet til påtalemyndigheten<sup>66</sup>. Det er naturlig at bistandsadvokatene tar seg av dette jf. strprl. § 264a, 2. ledd, 2 punktum. Av annet punktum følger det at dersom påtalemyndigheten avslår å føre beviset, kan fornærmede bringe spørsmålet inn for retten til avgjørelse. Det vil si at retten avgjør om nektelse av å føre supplerende bevisførselen var en riktig avgjørelse eller ikke.

### 3.3.8 Sluttbemerkning

I motsetning til tidligere rett har nå fornærmede med bistandsadvokat krav på en sluttbemerkning. Dette er nytt fra 2008. I strprl § 304, 1. ledd, 3. punktum, gis det en rett til å komme med en sluttbemerkning før saken tas opp til doms. Det er kun tale om en kort sluttbemerkning, som skal skje under veiledning av bistandsadvokaten<sup>67</sup>.

## 3.4 Fornærmede uten rett til bistandsadvokat

I de tilfeller der fornærmede ikke fyller vilkårene til å få oppnevnt bistandsadvokat i henhold til bestemmelsen i strprl. § 107a, så har fornærmede ikke rett på bistandsadvokat fra det offentlige. Konsekvensen av dette er at de ikke har rett på en del av de rettighetene som fornærmede med bistandsadvokat har rett på. Det vil kreves mer av fornærmede som ikke har bistandsadvokat for å holde seg oppdatert på disse rettighetene. Dette fordi fornærmede ikke har en bistandsadvokat som ivaretar sine rettigheter til enhver tid. For å kunne ivareta fornærmedes sine rettigheter tilfredsstillende, forutsetter det at fornærmede

---

<sup>66</sup> Ot.prp.nr.11 (2007-2008) s.117

<sup>67</sup> Gyldendal rettsdata, datert 29.03.2010

selv klarer å ivareta sine rettigheter. Fornærmede kan i mangel av bistandsadvokat og dersom vedkommende trenger ekstra hjelp *engasjere en advokat til å bistå seg i saker som ikke omfattes av strprl. § 107a, men advokaten vil da ikke betegnes som bistandsadvokat og har ikke andre rettigheter enn det de fornærmede har uten advokatbistand jf. strprl. § 107 f, andre ledd*<sup>68</sup>. En annen mulighet som er kostnadsfritt, er å ta kontakt med eks jussbuss som kan gi fornærmede litt hjelp på veien. I det følgende skal jeg vise hvilke rettigheter fornærmede uten rett til bistandsadvokat har i rettssalen.

### 3.4.1 Retten til varsel og underretning

Første gang fornærmede skal avhøres har fornærmede med bistandsadvokat krav på å bli informert om de rettighetene de har under saken ved første avhør jf strprl. §93e. 1. ledd. Det vil si at fornærmede både med og uten bistandsadvokat har rett til å bli informert av politiet ved første avhør om deres rettigheter. Hvilke rettigheter dette er varierer betydelig med hvilken gruppe fornærmede vedkommende tilhører.

Som tidligere nevnt har fornærmede med bistandsadvokat rett til å bli orientert gjennom sin bistandsadvokat når det gjelder varsel om rettsmøter strprl. §93b.

Denne retten tilfaller ikke automatisk for fornærmede uten bistandsadvokat. Det vil si, fornærmede uten rett til bistandsadvokat vil ikke få varsel om slike rettsmøter<sup>69</sup>.

Derimot blir fornærmede orientert så fremt vedkommende skal vitne under hovedforhandlingene, jf. § 93b som henviser til § 275, 4. ledd der det går frem at fornærmede som skal vitne vil bli varslet om hovedforhandlingen ved vitnestevning. Denne retten er lik den fornærmede med bistandsadvokat har som også blir informert når de skal vitne.

Når det gjelder sakens utvikling så har fornærmede med bistandsadvokat rett på orientering om saken utvikling og fremdrift jf. strprl. § 93e, 2. ledd, første punktum. Denne retten har

---

<sup>68</sup> Andenæs (2009) s. 99

<sup>69</sup> Gyldendals rettsdata, datert 25.03.2010



ikke andre fornærmede, men skal informeres ved behov jf. § 93 e 2. ledd siste punktum, dette er nytt ved lovendring av 2008.<sup>70</sup> Dette menes at som hovedregel har ikke fornærmede uten bistandsadvokat rett på fortløpende orientering om saken utvikling men skal informeres ved *behov* av politiet. Bestemmelsen er et pålegg til påtalemyndighetene om at de skal vurdere om også andre fornærmede enn de med bistandsadvokat skal gis informasjon om sakens utvikling under etterforskningen. Det er i forarbeidene forutsatt at på forespørsel bør fornærmede gis informasjon uavhengig av strprl. § 93 e<sup>71</sup>.

Fornærmede uten bistandsadvokat har ikke rett på varsel om tidspunkt for hovedforhandlingen slik som fornærmede med bistandsadvokat. Dette gjelder de fornærmede uten bistandsadvokat som ikke skal vitne under hovedforhandlingen og ei heller skal fremme et sivilt krav etter strprl. § 428.<sup>72</sup>

Når etterforskningen er avsluttet og det fattes påtalemessig avgjørelse i saken, er det i stor utstrekning bestemt at de som har anmeldt saken skal ha underretning om sakens utfall. Ved lovendringen i 2008 ble det i strprl. § 43 nytt 4. ledd pålagt domstolene å sørge for at avgjørelsen snarest mulig gjøres kjent for bistandsadvokaten og fornærmede som har fått avgjort sivile krav, jf. § 3. Denne retten er likt for både fornærmede med og uten bistandsadvokat. Det er ingen nevneverdig forskjell her mellom de med og uten bistandsadvokat. Fornærmede med bistandsadvokat får dommen som regel meddelt fra sin bistandsadvokat, dette istedenfor av domstolen eksempel tingretten.

Alle som fremmer et sivilt krav i forbindelse med straffesaken, er gitt rett til underretning om påtaleavgjørelser, dokumentinnsyn mv. for å kunne ivareta sine interesser knyttet til det sivile kravet.<sup>73</sup> I de tilfeller der fornærmede uten bistandsadvokat fremmer et sivilt krav selv etter strprl. § 428, får vedkommende status som part og har fulle partsrettigheter knyttet til behandling av det sivile kravet.

---

<sup>70</sup> Andenæs (2009) s.94

<sup>71</sup> Ot.prp.nr.11(2007-2008) s.45

<sup>72</sup> Ot.prp.nr.11(2007-2008) punkt 9.7.4

<sup>73</sup> Ot. prp.nr.11(2007.2008) punkt 9.1.1

### 3.4.2 Retten til dokumentinnsyn og kontradiksjon

Strprl. § 242 omhandler fornærmedes rett på etterforsknings stadiet og § 264 a hjemler fornærmedes rett til dokumentinnsyn under forberedelse til hovedforhandlingen som nevnt overfor. Fornærmede uten bistandsadvokat kan kreve å få gjøre seg kjent med tiltalebeslutningen jf. strprl. § 264 a ved forberedelse til hovedforhandlingen. På etterforskningsstadiet jf. strprl. § 242 er retten til dokumentinnsyn for fornærmede uten bistandsadvokat også gjeldende. Det vil si at på begjæring kan fornærme uten bistandsadvokat også få innsyn under etterforskningen så fremt at ikke unntakene i § 264 a og § 242 kommer til anvendelse jf. drøftelsen overfor kapittel 3.3.2. Det vil altså si at fornærmede uten bistandsadvokat har lik rett på dokumentinnsyn både på etterforskningsstadiet og under forberedelse til hovedforhandling som fornærmede med bistandsadvokat.

Av straffeprosessloven § 28 går det frem at *”Utskrifter av rettsbøker og andre dokumenter i en straffesak som retten har avsluttet behandlingen av, kan kreves av a) fornærmede”*. Bestemmelsen regulerer at ved avsluttet behandling av en straffesak kan blant annet fornærmede uten bistandsadvokat kreve innsyn til en dom. Dette så fremt at det ikke gjelder forbud mot offentlig gjengivelse av dommen jf. Strprl. § 28. Fornærmede må ikke ha noen rettslig interesse i saken for å få rett til innsyn i en dom. Det er tilstrekkelig at fornærmede i saken ønsker å orientere seg om saken resultat.<sup>74</sup>

### 3.4.3 Retten til tilstedeværelse under hovedforhandlingen

Det fremgår av strprl. § 93 c har *”fornærmede og etterlatt har rett til å være tilstede i alle rettsmøter, med de forbehold som gjelder etter § 245 og § 284*. Dette vil si at fornærmede uten bistandsadvokat som hovedregel har lov til å være tilstede i alle rettsmøter, derav også tilstede i rettssalen under hovedforhandlingen jf. strprl. § 93 c første punktum.

---

<sup>74</sup> Gyldendal rettsdata datert, 29. 03.2010

Domstolloven hjemler i § 127 2 punktum at fornærmede gis rett til å være tilstede under hovedforhandlingen, selv om saken går for lukkede dører.

Dette er en rettighet som fornærmede uten bistandsadvokat har på lik linje med de som har rett til bistandsadvokat. Se kapittel 3.3.3 for utredningen om unntakene i strprl. § 93 c.

#### 3.4.4 Retten til å forklare seg før tiltalte

Når det gjelder retten til å uttale seg før tiltalte i en rettssak er det annerledes for fornærmede uten bistandsadvokat. Denne retten til å uttale seg før tiltalte sies eksplisitt i strprl. § 289 a, at "*Fornærmede med bistandsadvokat forklarer seg som hovedregel før tiltalte*". Dette er en rett som bare tilfaller de fornærmede med bistandsadvokat jf. strprl. § 289 a. Begrunnelsen for å gi de fornærmede med bistandsadvokat mulighet til å uttale seg før tiltalte ble sagt av fornærmendeutvalget, mange fornærmede sier at det er veldig belastende å uttale seg når de ikke vet hva tiltalte har uttalt seg om<sup>75</sup>. Bakgrunnen for forskjellen er at behovet for de som ikke har bistandsadvokat til å forklare seg først, ikke er like stort som for de som har vært utsatt for grovere kriminelle handlinger og som i kraft av dette har fått rett til bistandsadvokat.

#### 3.4.5 Retten til å fremme et erstatningskrav

I de saker der fornærmede ikke har krav på bistandsadvokat, har fornærmede to valg. Man kan enten fremme erstatningskravet alene med fulle partsrettigheter strprl. § 404 og § 428 eller be påtalemyndigheten fremme erstatningskravet på fornærmedes vegner strprl. § 427.<sup>76</sup>

Dersom fornærmede fremmer sitt eget krav, så får reglene i strprl. § 404 anvendelse jf. strprl. § 428 2. ledd. Alle som fremmer et eget sivilt krav i forbindelse med straffesaken har rett til underretning, dokumentinnsyn osv. Dette slik at de kan ivareta sine interesser i saken. I tillegg får fornærmede som fremmer et slikt krav selv etter strprl. § 428 2. ledd, status som part i saken og får fulle partsrettigheter knyttet til det sivile kravet. Det tenkes da

---

<sup>75</sup> Ot.prp.nr 11(2007-2008) punkt 9.8.1.2

<sup>76</sup> Nou 2006:10 s. 156-157

på fulle prosessuelle partsrettigheter<sup>77</sup> under hovedforhandlingene, som gjelder, rett til å holde innledningsforedrag, stille spørsmål til tiltalte, vitner og sakekyndige, føre egne bevis, prosedere og nedlegge egne påstander.<sup>78</sup> Det er viktig å understreke at disse prosessuelle partsrettigheter kun gjelder for erstatningskravet.

Det andre alternativet er at fornærmede kan slutte seg til den offentlige forfølgningen når det gjelder det sivile kravet. Dette kravet kan skadelidt og fornærmede be påtalemyndighetene om å gjøre gjeldende på deres vegne jf. strprl. § 427.<sup>79</sup> Påtalemyndigheten har av og til plikt til å ta begjæringen til følge jf. strprl. § 427, 2 og 3 ledd. Både fornærmede med og uten bistandsadvokat kan fremme et sivilt krav i en straffesak men fremgangsmåten er forskjellig. Mens fornærmede med bistandsadvokat vil få sitt krav fremmet av sin bistandsadvokat, vil fornærmede uten bistandsadvokat kunne fremme kravet enten alene eller få påtalemyndighetene til å fremme kravet sitt.

### 3.4.6 Supplerende spørsmål av bistandsadvokat

Strprl. § 291a sier at *"Bistandsadvokaten kan stille spørsmål til tiltalte, vitner og sakkyndige etter aktor og forsvarer"*. Det henvises her til retten som omfatter bistandsadvokat for fornærmede. Det er bare bistandsadvokaten som får muligheten til å komme med supplerende spørsmål under rettssaken. Kanskje har lovgiver tenkt at fornærmede ikke har den juridiske kunnskapen som ligger bak en slik utspørring og kan av den grunn ikke stille supplerende spørsmål uten bistandsadvokat. De innehar med andre ord ikke den juridiske kompetansen til å vite hva man skal spørre om eller hvordan spørsmålene fremlegges. Fornærmede med bistandsadvokat får mulighet til å fremlegge supplerende spørsmål via sin bistandsadvokat. Fornærmede uten bistandsadvokat får ikke denne muligheten, da han ikke kan fremlegge spørsmålet personlig og heller ikke har bistandsadvokat som kan fremlegge spørsmålet.

---

<sup>77</sup> Bare knyttet til det sivile kravet.

<sup>78</sup> Ot.prp.nr 11 (2007-2008) punkt. 9.1.1

<sup>79</sup> Hov (2010) s. 658

### 3.4.7 Supplerende bevisførsel

Fornærmede med bistandsadvokat har rett til å fremme supplerende bevisførsel. Utenfor virkeområdet til bestemmelsen faller, fornærmede uten bistandsadvokat jf. strprl. § 264a, 2. ledd første punktum. Det vil si at fornærmede som ikke har bistandsadvokat, ikke har rett på supplerende bevisførsel. Forarbeidene viser imidlertid til at påtalemyndigheten likevel kan henvende seg til disse med forespørsel om de har synspunkter på bevisførselen til hovedforhandlingen, eventuelt om fornærmede uten bistandsadvokat av eget tiltak henvender seg til påtalemyndighetene om dette.<sup>80</sup> På dette området skiller fornærmede med og fornærmede uten bistandsadvokatens rettigheter fra hverandre lovmessig.

### 3.4.8 Sluttbemerkning

Strprl § 304, 1. ledd, 3. pkt, gis det en rett til å føre sluttbemerkning før saken tas opp til doms. Det er kun tale om en kort sluttbemerkning, som skal skje under veiledning av bistandsadvokaten<sup>81</sup>. Dette er en rett som er ny fra 5. mars 2008 som omfatter fornærmede med bistandsadvokat men som ikke innebærer fornærmede uten bistandsadvokat. Dette vil si at fornærmede uten bistandsadvokat ikke har denne retten.

## 4 Intervjuene

### 4.1 Innledning og bakgrunn for intervjuene

Intensjonen bak lovendringen av 1. juni 2008 var å gi fornærmede styrkede og bedre rettigheter. Det ble vurdert at fornærmede trengte å bli sett, hørt, tatt på alvor og bli en mer synlig part i sin egen rettssak. Det jeg ønsker å kartlegge ved å intervju bistandsadvokatene er om rettighetene blir brukt av fornærmede og om de etter deres mening og erfaring har ført til en positiv utvikling og en bedring av fornærmedes situasjon.

---

<sup>80</sup> Ot.prp.nr.11 (2007-2008) s.117

<sup>81</sup> Gyldendals rettsdata, 25.03.2010

Blir retten til tilstedeværelse, retten til å ta ordet, supplerende bevisførsel benyttet og har de nye rettighetene ført til endring før og etter 2008. For å finne ut av dette har jeg intervjuet bistandsadvokater om deres erfaring under hovedforhandlingene. Det er i rettssalen mange viktige rettigheter utspiller seg og det er blant annet der man kan se om fornærmedes rettigheter blir ivarettatt.

Jeg har intervjuet fem tilfeldig utplukkede bistandsadvokater som jeg tok kontakt med via telefonen og mail, der jeg fikk bekrefte at de ville stille til intervju. Tre av bistandsadvokatene møtte jeg på deres respektive kontorer og fikk utført intervjuene med personlig tilstedeværelse. Jeg stilte spørsmålene som jeg ønsket svar på da vi møttes. Jeg tok opp intervjuene på bånd og transkriberte dem. De andre to bistandsadvokatene ønsket å ta spørsmålene skriftlig, da en travel hverdag gjorde det enklere å kunne svare på spørsmålene skriftlig. Møtene og intervjuene ble gjennomført i perioden 17 mars til 13. april 2010. Jeg har ikke skrevet ut intervjuene i sin helhet, men brukt det som er relevant for min problemstilling. Det jeg har brukt av hvert intervju med bistandsadvokat har jeg sitert ordrett så godt det har latt seg gjøre, men det kan ha forkommet at jeg innimellom måtte forkorte setninger uten å forandre meningsinnholdet. Sitatene jeg har brukt er direkte utskrift av lydbånd og mail. Der sitatene er forkortet vil det fremgå. Jeg har prøvd etter beste evne å fremlegge bistandsadvokatens erfaring og synspunkt på området slik de ble fortalt.

Jeg har valgt å intervju fem bistandsadvokater som alle praktiserer i Oslo. 4 kvinner og 1 mann i 40 til 50 årene. Samtlige har erfaringer både som forsvarer og bistandsadvokat. Intensjonen var i utgangspunktet å finne advokater som kun jobbet som bistandsadvokat men dette var vanskelig å finne da hovedsakelig alle - jeg var i kontakt med, tok også andre bidrag som forsvarer. Jeg har valgt å gjøre intervjuene anonyme etter som det er det mest vanlige.

## 4.2 Retten til å være tilstede

Det første spørsmålet jeg stilte bistandsadvokatene vedrørte fornærmedes rett til å være tilstede i retten fra hovedforhandlingens begynnelse. Jeg spurte om bistandsadvokatenes erfaring, om denne retten blir benyttet av deres klienter? Jeg lurte også på i den forbindelse om bistandsadvokatene synes at retten til tilstedeværelse fra første stund er bra for fornærmede?

### 4.2.1 Retten før og etter lovending 2008

Før lovendringen i 2008 var fornærmedes rettstilstanden på dette området noe annerledes. Fornærmede hadde på lik linje med i dag rett til å være tilstede i rettssalen men ikke under hele hovedforhandlingen. Før lovendring i 2008 hadde fornærmede ikke anledning til å følge rettsaken fra første stund. Det var vanlig praksis at fornærmede avla sin forklaring etter at siktede hadde avlagt sin forklaring. Fornærmede ble da hentet fra gangen, når det var vedkommendes tur til å forklare seg og fulgte saken etter egen forklaring.

Begrunnelsen for denne regelen var at fornærmede som vitne ikke skulle ha rett til å høre det som blir sagt før hans eller hennes forklaring strpl. § 129.

Det andre argumentet er at en rettssak er en sak mellom siktede og staten. Med dette menes at rettssaken er til for at tiltalte skal få sin straff. Denne regelen er som tidligere nevnt endret. Fornærmede har nå rett til å overvære hele hovedforhandlingen jf. strpl. § 129. Fornærmede med bistandsadvokat har nå i motsetning til tidligere anledning til å forklare seg før siktede og overvære alt som skjer i retten fra første stund

### 4.2.2 Brukes denne retten av fornærmede

Svarene og begrunnelsene fra bistandsadvokatene var litt forskjellig som jeg skal vise i det følgende.

En av bistandsadvokatene svarte følgende ”(...) at de fleste fornærmede ikke ønsker å være tilstede i rettssalen”. Dette fordi ”(...) det må være en belastning for fornærmede å være

*tilstede*". Med dette henviser hun videre til "*(...) tankegangen bak lov endringen er at fornærmede skal reparere ved å være tilstede i rettssalen*". "Det er ikke stedet for fornærmede å bli reparert" (...) Slik jeg oppfatter denne bistandsadvokaten så er ikke stedet å bli reparert for fornærmede i en rettssal. Dette fordi at vedkommende anser at det er belastende for fornærmede å være tilstede i rettssalen og at de fleste fornærmede ikke ønsker å være tilstede i rettssalen.

Vedkommende sier videre at "*alle partene skal ta hensyn til fornærmede i retten og ikke gjøre det mer vanskelig enn det allerede er men at forsvarer må spørre spørsmål om hva som skjedde*". Med dette sier hun slik jeg oppfatter vedkommende at å overvære sin egen rettssak for fornærmede er uansett vanskelig for fornærmede, dette uavhengig av om partene tar tilstrekkelig hensyn til fornærmede.

Bistandsadvokaten sier at "*En rettssak skal handle om tiltalte, om bevisene mot tiltalte og hvilken straff siktede skal få*". "*Tiltalte skal være hovedpersonene i en straffesak og ikke fornærmede*". Med dette forstår jeg vedkommende som om at rettens fokus skal være på tiltalte og ikke fornærmede. Bistandsadvokaten mener at i rettssalen skal siktede få sin dom og at dette er domstolens primære oppgave. Hun går langt i å si, slik jeg oppfatter henne at fokuset har etter lovendring blitt en del forkjøvet fra siktede mer til fornærmede.

Bistandsadvokaten sier videre at "*formålet med bestemmelsen er at fornærmede skal synes bedre*" ved å være tilstede fra hovedforhandlingens begynnelse. Med en slik uttalelse tolker jeg vedkommende slik at fornærmede blir mer syndlig når fornærmede får være tilstede fra første stund som er lovens intensjon.

En annen bistandsadvokat skiller seg ut fra den førstes bistandsadvokatens erfaring og mening på området. Jeg stilte samme spørsmål til bistandsadvokaten: om fornærmedes rett til å være tilstede under hovedforhandlingen og om denne retten blir brukt i praksis av fornærmede?



Utgangspunktet at fornærmede skal være tilstede fra første stund ved siden av sin bistandsadvokat. Vedkommende sier at *”Dette er en nyvinning i forhold til tidligere, da fornærmede måtte vente på gangen til etter at tiltalte hadde forklart seg”. ”De fleste synes at dette er ålreit” (...)* men også denne bistandsadvokaten har opplevd (...) *at fornærmede ikke har benyttet seg av denne retten fordi fornærmede ikke greide å høre på at tiltalte prøvde å svekke hennes forklaring.”* Slik jeg oppfatter bistandsadvokaten så ønsker de fleste av vedkommendes klienter å benytte seg av denne retten til tilstedeværelse, men hun vedkjenner også at det har vært tilfeller der fornærmede har utelatt å være tilstede. Hun sier imidlertid at dette har vært på grunn av at fornærmede har vært redd for at siktede skulle svekke hennes forklaring. Hennes klient ønsket av den grunn ikke å være tilstede i rettssaken.

Vedkommende forklarer at historisk sett var det tidligere mange som undret over at fornærmede ville overvære rettssaken. Dette fordi mange i retten tenkte at *”(...)orke fornærmede dette, når hun har vært utsatt for så mye”*. Bistandsadvokaten poengterer *”at de fleste fornærmede både orke og vil overvære rettssaken”*. Bistandsadvokaten sier, slik jeg tolker henne at historikken viser at mange i rettssystemet generelt har vært skeptisk til om fornærmede orket å overvære en rettssak etter å ha vært utsatt for en kriminell handling. Vedkommendes svar på *”tiltalen”* er at de fleste fornærmede har overskudd til dette og både orke og vil.

Vedkommende mener videre at i de tilfeller *”der fornærmede blir offer for en tilfeldig handling der fornærmede ikke kjenner gjerningspersonene er fornærmede kanskje ikke så interessert i å overvære rettssaken. Men i de tilfeller der offer og gjerningspersonen kjenner hverandre er saken annerledes. Hun understreker at hun referer ikke til statistikk men hennes personlige erfaring på området”*.

Bistandsadvokaten sier imidlertid at saken skiller seg ut ifra hennes erfaring i de tilfeller der fornærmede ikke kjenner siktede, da vil som regel ikke vedkommende ha noen interesse til å overvære hele hovedforhandlingen foruten sin egen forklaring.

Den tredje bistandsadvokaten meninger og erfaringer ser ut til å ligne litt på den forrige bistandsadvokatens erfaringer og meninger på området. Jeg stilte det samme spørsmålet som tidligere om fornærmedes rett til å være tilstede under hovedforhandlingen og om denne retten blir brukt i praksis av fornærmede?

Vedkommende sier at ”*i de fleste sakene har fornærmede ønsket å være tilstede under rettssaken mot tiltalte*”. Bistandsadvokaten sier at for de få som ikke har valgt å være tilstede under saken, har dette ”(*...*) *utelukkende skyldtes den psykiske belastningen det er for dem å være i samme rom som tiltalte over tid, men de har alle møtt for å avgi forklaring*”. Slik jeg tolker bistandsadvokaten så ønsker de fleste fornærmede å være til stede under rettsaken mot tiltalte men at i noen tilfeller har vedkommende valgt å ikke overvære hele hovedforhandlingen. Grunnen til at noen ikke orker dette, er ene og alene på grunn av den psykiske belastningen, det er å være i samme rom som tiltalte.

Den fjerde bistandsadvokaten sier at ”*de fleste av vedkommendes klienter ønsker å benytte seg av denne rettigheten*”. ”*På den måten slipper man å komme inn som en fremmed i sin egen sak*. Slik jeg forstår denne bistandsadvokaten så velger de fleste av vedkommendes klienter å benytte seg av denne retten. Hun påpeker at dette er viktig fordi da slipper fornærmede å være fremmed i sin egen sak og på den måten vil bli inkludert i retten. Bistandsadvokaten påpeker imidlertid at ”*noen klarer ikke synet av tiltalte og vil ikke benytte seg av dette*”. Med dette viser hun, slik jeg ser det, at i enkelte tilfeller er det så vanskelig for fornærmede at hun ikke orker å benytte seg av denne retten.

De fleste, men ikke alle av vedkommendes ”*klienter velger å ikke følge resten av saken etter at de selv har avgitt forklaring*”. Med dette forstår jeg vedkommende som om at de fleste velger å ikke overvære tiltaltes forklaring og den videre utvikling etter at de selv har forklart seg.

Vedkommende sier at det er imidlertid ”*en forskjell, om det dreier seg om en voldtektssak eller familievolds sak der man kjenner tiltalte fra før*”. Jeg tolker bistandsadvokaten på den

måten at hun mener at i familievoldssaker, dreier det seg om mennesker som fornærmede kjenner og har et forhold til. Det kan være nærliggende å tenke at hun mener at i de saker der det er nære relasjons bånd er det viktigere å overvære rettssaken enn i de tilfeller der fornærmede ikke kjenner tiltalte.

Den femte bistandsadvokatens erfaring på området er at *"mange ønsker å forlate rettssalen etter at de har uttalt seg om det som har hendt, men dette gjelder ikke alle"*.

Slik jeg tolker bistandsadvokaten så er det noen som ikke vil overvære rettssaken etter at de har avgitt forklaring. Vedkommendes forklaring på dette er at *"mange er veldig traumatisert og har det vondt"*. Dette betyr slik jeg ser det at mange har det tungt som følge av den traumatiserende handlingen og at det blir ytterligere vanskeligere å måtte overvære hele forhandlingen.

Vedkommende sier at *"(...)mange bistandsadvokater prøver å overtale sine klienter til å sitte rettssaken ut men det prøver ikke vedkommende seg på"*. *"Bistandsadvokaten sier at det får være opp til hver enkelt hva de foretrekker"*. Slik jeg forstår bistandsadvokaten så er det ikke uvanlig at bistandsadvokaten prøver å overtale fornærmede til å overvære hele rettssaken. Denne praksisen følger ikke vedkommende og sier at det får vær opp til hver enkelt hva de vil gjøre. Å være tilstede sier bistandsadvokaten *kan være reparerende men man blir ikke helt frisk i rettssalen*. Slik jeg tolker vedkommende så menes at man langt på vei kan leges ved å være tilstede i sin egen rettssak, men at man ikke kan bli helt leget bare ved sin tilstedeværelse.

#### 4.2.3 Vurderer bistandsadvokatene rettigheten som positiv

Fire av fem bistandsadvokater var positive til fornærmedes rett til tilstedeværelse i retten. Bare en av dem syntes at fornærmede ikke hadde noe i retten å gjøre og at fokuset heller burde være på tiltalte. Denne bistandsadvokatens erfaring var at vedkommendes klienter helst ikke ville være i retten. De øvrige fire bistandsadvokatene fremhevet retten til å være tilstede som en positiv nyvinning. Fire av bistandsadvokatenes erfaringer var at tilstedeværelsen gjaldt ofte hovedsakelig fornærmedes forklaring, de fleste påpekte at

mange ønsket ikke å overvære hele hovedforhandlingen, og velger ofte å gå etter å ha avgitt forklaring. Begrunnelsen for dette var at ”(...) *det ble for vanskelig for fornærmede.*” Det ble også fremhevet at ”*det er viktig å ikke bli fremmed i sin egen sak*” og at disse reglene var med på å inkludere fornærmede i retten. Det ble også sagt at ”*Det gir økt trygghet for fornærmede, og det bidrar dessuten til at de får økt forståelse av selve rettssystemet, straffesaken og de forskjellige aktørers rolle*”. Et annet moment som ble nevnt i denne sammenheng var at fornærmede ”*får anledning til å delta mer aktivt i sin egen sak*”.

#### 4.3 Retten til å ta ordet

Jeg ønsker i det følgende å høre med bistandsadvokatene om retten til å ta ordet blir brukt i praksis av deres klienter og om de synes regelen har ført til bedring av fornærmedes situasjon.

##### 4.3.1 Retten før og etter lovending 2008

Før lovendringen av 2008 uttale fornærmede seg i rettssalen på lik linje som andre vitner. Fornærmede forklarte seg etter at siktede hadde avgitt sin forklaring. Etter lovendringen i 2008 har rekkefølgen til å forklare seg blitt endret. Etter ny lovgivning har fornærmede rett til å uttale seg først i rettssalen jf. strprl. § 298 a. Tanken bak endringen av loven var lovgivers ønsket å inkludere fornærmede mer i rettssaken ved at fornærmede skulle kunne få muligheten til å overvære hele rettssaken om hun ønsket det.

##### 4.3.2 Brukes denne retten av fornærmede

Den ene bistandsadvokaten sier at formålet med bestemmelsen er at fornærmede skal synes bedre. Vedkommende opplyser at ”*ingen av vedkommendes klienter ikke har klart å forklare seg i retten*” vedkommende sier det hele ”(...) *kommer an på hvordan bistandsadvokaten forbereder fornærmede på hva som skal skje i retten*”, men sier at når hun er bistandsadvokat så oppmuntrer hun fornærmede til å uttale seg med tiltalte til

*stede*". Bistandsadvokaten mener imidlertid at det er viktig *"å oppmuntre fornærmede til å forklare seg med tillate tilstede da det er et grunnleggende rettssikkerhetsprinsipp at de tiltalte får høre anklagene."* Slik jeg forstår bistandsadvokaten så har alle vedkommendes klienter greier å forklare seg i retten. Det hele kommer an på hvordan bistandsadvokaten forbereder fornærmede på om fornærmede faktisk mestrer dette. Vedkommende oppmuntrer sine klienter til å forklare seg i retten.

Vedkommende personlige mening er (...) *"at mange bistandsadvokater gjør det mye verre for sine fornærmede enn hva det var før.* Vedkommende sikter da til at *"fornærmede blir psyket mer ned enn opp, ved at bistandsadvokaten ikke tilstrekkelig oppmuntrer sine klienter"* til å forklare seg med tiltalte tilstede. Slik jeg forstår bistandsadvokaten så blir fornærmede psyket ned dersom de ikke blir oppmuntret til å forklare seg med tiltalte tilstede.

Vedkommende sier videre *"at bistandsadvokatene heller ikke skal være psykolog for sine klient, da mange bistandsadvokater får denne rollen"*. I følge bistandsadvokaten så skal fornærmede ikke være psykolog men hjelpe juridisk og at disse to rollene kan krysse hverandre.

Den andre bistandsadvokaten sier at de fleste synes det er bra å få uttale seg først og rettigheten blir brukt i praksis av vedkommendes klienter.

*"Nå kan fornærmede overvære rettssaken på lik linje med tiltalte og får uttale seg først."* Bistandsadvokaten nevner i den forbindelse at før lovendringen i 2008 ga mange fornærmede uttrykk for at *"det føltes som om at de ble sekundært traumatisert ved at andre snakket over hodene på dem og man ble mer sett på som et objekt i det som føltes veldig krenkede og frustrerende for mange."* Med dette tolker jeg som om konflikten ble fratatt dem tidligere mens nå er konflikten mer tatt tilbake og fornærmede er mer involvert i sin egen sak.

Den tredje bistandsadvokaten sier at ”(...)for de aller fleste er det svært viktig for fornærmede å kunne få forklare seg - da saken i aller høyeste grad berøre dem selv og de fleste benytter seg av denne retten”. Med dette menes slik jeg tolker vedkommende at det er svært viktig å få muligheten til å forklare seg, da de er en del av saken og berører fornærmede i høyeste grad.

Tidligere måtte fornærmede forklare seg etter at tiltalte hadde forklart seg. Vedkommendes påstand er at ”mange opplevde det nok som frustrerende å måtte forklare seg (...)”, slik som tidligere ”uten å ha hørt tiltaltes egen forklaring”. Slik mistet de ifølge bistandsadvokaten ”(...) også muligheten til å kommentere det tiltalte hadde forklart, og dermed kunne man risikere at viktige opplysninger som fornærmede satt med ikke kom frem under saken”. Med dette påpeker bistandsadvokaten viktigheten ved å kunne få muligheten til å forklare seg og da siktes det spesielt til at fornærmedes forklaring kan fremlegge viktige bevis i saken. Det opplevdes videre som vanskelig å uttale seg når fornærmede ikke vet hva tiltalte har sagt, dette ifølge bistandsadvokaten. Bistandsadvokatene sier videre at tiltalte tidligere skulle stå så prosessuelt mye sterkere enn fornærmede, var vanskelig å forstå.

Den femte bistandsadvokatens erfaring på området er at noen av vedkommendes klienter ikke ønsker å forklare seg men at de fleste vil forklare seg i retten. ”Det er åpenbart viktig å kunne få forklare seg før siktede og regelen blir påberopt ”sier vedkommende.

Bistandsadvokaten belyste momenter som ingen av de andre bistandsadvokatene nevnte. Vedkommende påberopte at det å forklare seg først for fornærmede er veldig bra av flere grunner. ”Dette fordi da setter fornærmede premissene”. Fornærmede får mulighet til å overvære siktedes forklaring og får muligheten til å kommentere det som blir sagt.

Slik jeg forstår bistandsadvokaten så er det viktig for fornærmede å uttale seg før siktede av flere grunner. Vedkommende fremhever spesielt dette med at da setter fornærmede premissene og det er bra.

#### 4.3.3 Vurderer bistandsadvokatene rettigheten som positiv

Fire av fem bistandsadvokater hevdet at fornærmede ønsket å forklare seg i retten og at denne retten blir brukt av fornærmede. Det ble også nevnt av tre bistandsadvokaten at det er bra for fornærmede å få ta del i rettssaken fra første stund, slik at man kan kommentere siktedes forklaring og oppklare feil som måtte komme frem i retten. En bistandsadvokat påpekte ( ... ) ”at rettssaken kan være en del av bearbeidelsen av det traumatiske de har vært utsatt for”. Den ene bistandsadvokaten var negativ til lovendringen og mente at det var altfor traumatiserende for fornærmede. Men når hovedregelen først er slik at fornærmede skal forklare seg først, så mener vedkommende at bistandsadvokaten må gjøre fornærmede i stand til å forklare med tiltalte tilstede. For de aller fleste er det også svært viktig å kunne få forklare seg – da saken i aller høyeste grad berører dem selv dette ifølge en av bistandsadvokatene.

#### 4.4 Supplerende bevisførsel

Jeg ønsker i det følgende å høre med bistandsadvokatene om retten til supplerende bevisførsel blir brukt i praksis av deres klienter og om regelen har ført til bedring for fornærmedes.

##### 4.4.1 Retten før og etter lovendring 2008

Før lovendringen i 2008 var det mulighet til å fremlegge egne bevis i erstatningssaker men ikke i straffesaken. Etter lovendring har fornærmede med bistandsadvokat rett til å fremme bevis også i straffesaker.

For fornærmede med bistandsadvokat ble det ved lovendringen av 2008 vedtatt et nytt andre ledd av strprl. § 264 a. første punktum presiserer at fornærmede med bistandsadvokat samtidig med underretningen om at det er tatt ut tiltale skal gis en frist til å foreslå

supplerende bevisførsel om straffekravet til påtalemyndigheten<sup>82</sup>. Den nye fristen er 14 dager. Det er naturlig at bistandsadvokatene tar seg av dette jf. strprl. § 264a, 2 ledd, andre punktum.

#### 4.4.2 Brukes denne retten av fornærmede

Den første bistandsadvokaten sier at *”før var det påtalemyndighetene som hadde ansvar for bevisførselen mens nå er det mer ansvar for bistandsadvokatene”* og dette mener vedkommende er *(..) feil”*. *Det er det offentlige som skal ta dette ansvaret og ikke fornærmede selv”*. Med det offentlige tolker jeg at vedkommende sikter til påtalemyndighetene. Jeg kan ikke se at bistandsadvokaten har svart konkret på om retten blir brukt i dag ut ifra hennes erfaring. Men skulle man trekke noen slutninger på bakgrunn av det vedkommende sier overfor, så er det nærliggende å tro at når vedkommende jobber som bistandsadvokat så blir det fort til at bistandsadvokaten tar seg av mer av bevisførselen i henhold til den nye lovgivningen. Det vil si at ut ifra dette resonnementet så kan det muligens tyde på at retten blir brukt.

Den andre bistandsadvokaten, sier at *”bevisførselen og erstatningskravet blir fremmet av bistandsadvokaten og retten blir i dag, tatt i bruk”*. Tidligere *”kunne man velge mellom påtalemyndighetene eller om fornærmede selv skulle fremme et erstatningskrav med bistandsadvokat.”* Nå etter lovendring er det fornærmede med bistandsadvokat som fremmer erstatningskravet. Slik jeg tolker bistandsadvokaten sier vedkommende at bevisførsel og erstatningskrav tar bistandsadvokaten seg av på vegner av fornærmede og at denne reglen blir brukt i dag.

Bistandsadvokaten tilføyer at *”da slipper påtalemyndighetene å tenke på det kravet og fornærmede selv har full kontroll over dette sammen med bistandsadvokat”*. Det jeg tror vedkommende mener er at når bistandsadvokaten tar seg av erstatningsspørsmålet i retten, så slipper påtalemyndighetene å tenke så mye på det og kan konsentrere seg mer om

---

<sup>82</sup> Ot.prp.nr.11 (2007-2008) s.117



straffespørsmålet. Det letter på påtalemyndighetenes arbeidsbyrde. Bistandsadvokaten sier at det er *”En nyvinning.”*

*”Når det gjelder bevisførsel for straffekravet og skyldspørsmålet (...) sier bistandsadvokaten at det er(..) ”fortsatt påtalemyndighetene som har dette”.* Dette mener hun er riktig. *”Bistandsadvokaten sier at en slik privat påtale vil kunne ha en enorm slagside”.* Med dette tenker vedkommende på at de resurssterke ville lettere kunne føre saken mens den resurssvake fornærmede antageligvis ikke ville kunne gjøre det like lett. Vedkommende tilføyer *”at når det gjelder å fremme erstatningskrav i straffesaker er det mye upløyd mark”.* *”Som en konsekvens av at vi har fått mye mer forutsigbare regler på området så øker erstatningskravene gjerne”* ifølge bistandsadvokaten *”og det er jo straffesaken som skal være en straffesak og ikke en erstatningssak som skal stå i sentrum”.* Med dette mener bistandsadvokaten, slik jeg forstår bistandsadvokaten at et erstatningskrav kan nærmest bli så stor at den kan *”overskygge”* straffesaken og det er ikke bra og at her har lovgiver mye arbeid å gjøre.

Den tredje og fjerde bistandsadvokaten sier at *”fornærmede har fått en rett til supplerende bevisførsel (...)”* og at denne *”retten blir brukt i praksis i dag”.* Bistandsadvokatene påpeker at tidligere hadde ikke fornærmede rett til å føre egne bevis i selve straffessaken, kun det som berørte erstatningsspørsmålet. Men, ifølge bistandsadvokatens erfaringer *”(...) er imidlertid at påtalemyndigheten også før lovendringen lyttet til de anmodninger som fornærmede hadde vedrørende hvilke bevis som burde bli ført i straffessaken, og som ville bidra til sakens opplysning.* Bistandsadvokaten *”(...)kan derfor ikke se den helt store endringen i praksis i dag”.* Slik jeg tolker bistandsadvokaten så blir regelen brukt og at praksisen på området er lik som tidligere. Da påtalemyndighetene lot fornærmede få komme med bevis i straffesaker også før lovendring. Noen realitets endring kan ikke ses.

Lovendringen har gjort at bistandsadvokaten *har blitt mer bevisst denne rettigheten og har hatt betydning ved at kravene nå blir fremsatt på et tidligere tidspunkt (14 dager etter tiltale).* Lovendringen har medført bedre systematikk og forutberegnlighet for partene sier

vedkommende. Det bistandsadvokaten fremhever slik jeg ser det er at det har blitt en regel som sier noe konkret om denne retten som hjelper på systematikken og gjør det mer forutsigbart for partene hva som er retten på området.

*”Når det gjelde supplerende bevisførsel så brukes den sjeldent”(...) ifølge en annen av bistandsadvokaten. ”Man skal føre bevis på et tidligere tidspunkt”. Vedkommende(...)” mener at bistandsadvokatene gjør en for dårlig jobb overfor sine klienter”. Med dette mener vedkommende at på erstatningssiden fremmer bistandsadvokaten for få utgiftsposter. Når en skade har oppstått, skal fornærmede ha retten til å få en verdig erstatning.*

*”Reglene har blitt bedre på området og nå gjenstår det å se om bistandsadvokatene tar reglene i bruk.”* Jeg tolker bistandsadvokaten så stiller han seg avventende til om disse reglene vil bli brukt av praksis.

#### 4.4.3 Vurderer bistandsadvokatene rettigheten som positiv

Fire av fem bistandsadvokater var generelt positiv til lovendringen. Tre fremhevet at supplerende bevisførsel i praksis ble benyttet også før lovendring, slik at noen realitets endring var det ikke før og etter lovendring. De momentene som ble brukt var at det var fint å få en bestemmelse på en allerede innarbeidet praksis på området. Det var videre bekymring rundt det at bistandsadvokatene enten ikke kunne nok erstatningsrett til å hjelpe sin klient tilfredsstillende og at bistandsadvokaten ikke gjør en god nok jobb på erstatningsfronten ved og ikke fremme tilstrekkelig utgiftsposter. Det ble nevnt av en bistandsadvokat at endringene i lovverket er positivt, men at retten muligens ikke i tilstrekkelig grad blir fulgt opp av advokatene.

#### 4.4.4 Har reglene ført til endring

Jeg har i dette kapittelet spurt bistandsadvokatene om deres erfaringer rundt konkrete fornærmedes rettigheter i rettssalen som fornærmede fikk i 2008.

Jeg ønsker i mitt siste spørsmål å forhøre med bistandsadvokatene om de nye reglene alt i alt har ført til endring i positiv forstand for fornærmede, før og etter 1. juni 2008.

#### 4.4.5 Overordnet positivt

Den første bistandsadvokaten sier at (...) ”*det interessante er at formålet med endringen var å styrke fornærmedes rolle*”. I den debatten mener vedkommende (...) ”*at det prinsipielle har blitt borte, nemlig det at det er tiltalte som er hovedpersonen*”. Slik jeg forstår vedkommende så mener hun at de nye rettighetene går på akkord med hva som er rettens formål nemlig om at det er tiltalte som er hovedpersonen i rettssalen.

Bistandsadvokaten mener videre at *det er samfunnet, mannen i gaten som tror at det er viktig å få fornærmede inn i rettssalen og at som en konsekvens av dette er mann blitt villig til å kaste de helt grunnleggende prinsippene på båten*. Slik jeg forstår bistandsadvokaten så mener vedkommende at det er folket og ikke nødvendigvis fornærmede som vil ha disse typer styrkede rettigheter.

”Reparasjon” av fornærmede kommer aldri til å skje i dette systemet. ”Nå har lovgiver tatt mannen i gatas argumenter på alvor og fornærmede har fått større rettigheter”. Dersom man hadde undersøkt dette, er hun sikker på at fornærmede sier at de ikke har fått det bedre i rettssalen. ”Det er større påkjennning nå enn tidligere når man har en større rolle påpeker vedkommende. ”Jeg har fått mer rettigheter men har det like jævlig likevel, kanskje verre også”. Bistandsadvokaten mener at, slik jeg tolker vedkommende at fornærmede har ikke fått det bedre ved innføring av de nye rettighetene men tvert imot verre.

Bistandsadvokaten sier videre at partene skal ta hensyn til fornærmede (...) *men ubehagelige spørsmål må en fortsatt stille*. Med dette mener bistandsadvokaten, slik jeg forstår vedkommende, at i en rettssal må forsvarer og eventuelt andre få stille spørsmål til fornærmede om hva som har skjedd.

”Det er for mange sammenblandinger i rettssalen som er ikke riktig og som lager unødige støy sier bistandsadvokaten”. Slik jeg tolker bistandsadvokaten her så sier hun at det blir

med den nye lovgivningen for mange forskjellige faktorer som lager støy ved at både fornærmedes og siktede skal ivaretas tilstrekkelig.

*”Hvis denne støyen hadde gjort det bedre for fornærmede så skulle vedkommende vært med videre på diskusjonen”. Jeg forstår vedkommende slik at hadde diskusjonen ført til det bedre for fornærmede så skulle vedkommende ha fortsatt engasjert seg i den videre diskusjonen. Bistandsadvokatene sier ”at lovendringen er med andre ord ikke bra for fornærmedes rettigheter”.*

Den andre bistandsadvokaten sier at *”(..) reglene blir brukt og at de har ført til vesentlige endringer men at vi har et skritt å gå enda”*. Det vil si slik jeg forstår bistandsadvokaten at reglen blir brukt i praksis men at det er rom for forbedringer.

Det som var vanskeligst før lovendring ifølge denne bistandsadvokaten var at *”fornærmede følte det som om man ble satt på sidelinjen”*. Vedkommende henviser her, slik jeg tolker vedkommende til å ikke å bli inkludert i saken.

Bistandsadvokaten forteller at *”aktor skal være objektiv, det er en del av de gamle aktorer og de er av den gamle skolen og de ville ikke snakke med fornærmede”*. I følge bistandsadvokaten så ble fornærmede oversett i retten. Fornærmede skulle være et vitne og påtalemyndighetenes objektivitetskrave skal stå høyt hos påtalemyndigheten sier vedkommende... *(..)men det ga seg slike rare utslag ved at dommeren turte ikke å hilse på fornærmede engang. Da følte fornærmede at hun ble marginalisert som et objekt i straffesaken*. Fornærmede ble satt på sidelinjen fordi aktor ikke viste hvor mye han kunne nærme seg fornærmede sier vedkommende. Med dette sikter bistandsadvokaten til, slik jeg oppfatter vedkommende, at påtalemyndigheten var usikker på hvordan de skulle forholde seg til fornærmede og at av den grunn førte det til konsekvenser for fornærmede. I følge bistandsadvokaten har holdningen i domstolene og fra påtalemyndighetene tradisjonelt vært at fornærmede skulle ikke blande seg slik jeg oppfatter det vedkommende sa. I følge vedkommende slik jeg tolker henne så har mange bistandsadvokaten følt det slik og dette har reglene endret på.

*”Nå føler man seg mye mer velkommen i domstolen i følge bistandsadvokaten”. Dommeren er oppmerksom på bistandsadvokaten og fornærmede, det er klare rettigheter til uttalelser sier vedkommende. Med dette tolker jeg fornærmede som om at rettstilstanden for bistandsadvokatene har blitt mye bedre da de føler seg mye mer velkommen i rettssalen. ”Reglene er blitt mye, mye bedre og vi har en helt annen situasjon i retten”. Slik jeg tolker vedkommende så er situasjonen for bistandsadvokatene mye bedre etter lovendring. ”Årsaken til hvordan fornærmede har blitt behandlet i retten kan være veldig sammensatt, tradisjon, kultur, topart system osv. Man skal også huske på at regelverket har vært så uklar for dommerne sier bistandsadvokaten. Dommerne har vært usikker på hvordan dette skulle håndteres”. Vedkommende tror at dommerne er mye mer trygg på hvordan de skal opptre nå enn de har vært tidligere. Bistandsadvokaten er ”(...) veldig glad for at hun har fått være med på å påvirke denne ordningen. Men sier at det er enda en vei å gå”...*

Den tredje bistandsadvokaten sier at *”rettighetene blir brukt og at de fleste ønsker å være til stede under saken og uttale seg”*. Med dette tolker jeg bistandsadvokaten som om at vedkommende mener at rettigheten blir brukt og at de fleste ønsker å uttale seg.

Vedkommende har (...) *”så langt ikke funnet det nødvendig å be om supplerende bevisførsel på vegne av fornærmede”*. Bistandsadvokatens erfaring så langt, *”er at politiet allerede har innhentet de viktige bevisene for straffessaken, slik at det ikke har vært behov å be om supplerende bevisførsel”*. Vedkommendes erfarings slik jeg tolker henne er at det meste av bevisene er allerede innhentet og av den grunn har det ikke vært nødvendig å fremme ytterligere bevis for retten.

*”De nye rettighetene har likevel generelt sett ført til at fornærmede i større grad enn tidligere kan bidra med viktige opplysninger for selve straffessaken, da de kan sitte inne med kunnskap som påtalemyndigheten ikke har fått med seg tidligere”*. Vedkommende hevder imidlertid at reglene har ført til endring i den forstand at den kan være til hjelp i de tilfeller der viktig informasjon ikke har kommet frem i straffesaken og kan avhjelpes ved å fremme supplerende bevisførsel slik jeg forstår vedkommende. Videre sier bistandsadvokaten *at fornærmede selv føler at de blir tatt mer på alvor ved å ha fått disse*

*rettighetene. Det er positivt Jeg tolker vedkommende slik at fornærmedes selvfølelse er blitt styrket på grunn av disse rettighetene og at dette er positivt.*

*Den fjerde bistandsadvokaten sier at "De nye endringene blir brukt, i hvert fall det med at fornærmede skal forklare seg først".*

*"Det sviktes fortsatt noe når det gjelder å sette frist for supplerende bevisførsel ". "Jeg har opplevd det ved et par anledninger i familievolds saker der det ikke er en statsadvokat inne i bildet men stort sett har jeg inntrykk av at man får en slik frist."*

Slik jeg oppfatter bistandsadvokaten så er det positivt for fornærmede med de nye rettighetene. Vedkommende har opplevd at det har sviktet i forhold til supplerende bevisførsel.

*Den femte bistandsadvokaten mener generelt sett (...)mange gode nye rettigheter for fornærmede og bistandsadvokat som er veldig bra. "En ting å få reglene på plass, men reglene må brukes. Jeg håper på endring". " Nå gjenstår det bare å se om de blir brukt av bistandsadvokatene i fremtiden." Slik jeg tolker bistandsadvokaten så sier han at de nye rettighetene/reglene er veldig bra men at det gjenstår å se om de blir fulgt opp i praksis av bistandsadvokatene.*

## 4.5 Avslutning

Bistandsadvokatene hadde i undersøkelsen forskjellige synspunkter og erfaringer på spørsmålene. Hva kan det ha seg at de svarer så forskjellige og er egentlig forskjellene så store som de ser ut ved første øyekast?

Jeg tror at mye av forklaringen ligger i bistandsadvokatenes ulike jobb-bakgrunn og erfaring. Den ene bistandsadvokaten har sittet i lovutvalget som dannet grunnlag for de nye fornærmede rettighetene mens den andre jobber hovedsakelig i dag som forsvarer. Den tredje jobber i all hovedsak med erstatningssaker, den 4 jobber hovedsakelig som bistandsadvokat mens den femte jobber bare som bistandsadvokat. Disse forskjellige erfaringene skal man ikke undervurdere og jeg tror mye ligger her. For eksempel er det ikke unaturlig at den av bistandsadvokatene som jobber mest med erstatningssaker i det daglige, ser bistandsadvokatens rolle mer fra ett erstatningsrettet synspunkt og vil gjerne fremheve bistandsadvokatens rolle i denne sammenheng. Det samme gjelder den av bistandsadvokatene som har sittet i fornærmedeutvalget og har vært med på å lage disse rettighetene. Hun har lenge etterlyst flere rettigheter for fornærmede og hennes engasjement for fornærmede har lenge vært sterkt. Den av bistandsadvokatene som kanskje skilte seg mest ut av dem alle var den som mente at fornærmede rettigheter ikke ble fremmet ved den nye lovendringen. Bistandsadvokatene jobber mest som forsvarer som sier meg at bistandsadvokaten/forsvareren ser litt annerledes på disse rettighetene enn de andre og kanskje mer fra en forsvareres synsvinkel. De to siste bistandsadvokatene jobber i det daglige mest som bistandsadvokater og er en plass midt i mellom de to bistandsadvokatene som skiller seg mest ut. Jeg mener at mitt intervju viser et vidt spekter, fra den som mener at de nye reglene for fornærmede gjør mer skade enn godt, til den bistandsadvokaten som mener at rettighetene er et stort løft for fornærmedes rettigheter og at hun etterlyser flere rettigheter for fornærmede.

Det kan se ut til at svarene endrer seg i takt med hvilken type advokat man er og hvilket rettsområde man jobber med. Det er naturlig å se problemstillingen om fornærmedes rettigheter fra hver og en sitt ståsted. Ut ifra denne teorien vil svarene variere ut ifra hvilke

briller advokaten har på. Jobber man for eksempel som forsvarer er det ikke unaturlig å være litt ekstra opptatt av hvordan disse nye rettighetene for fornærmede vil påvirke sine klienter. Det samme gjelder de som jobber til det daglige med bistandsadvokat oppdrag. De vil trolig ha sin klients (fornærmede) interesser som hovedfokus og være litt ekstra opptatt av å få styrket disse rettighetene på best mulig måte. Som en konsekvens av hvor hver og en står vokser det ofte frem en viss yrkesstolthet, der man får behov for å forsvare det man driver med og tror på. Mens de som ikke jobber noe særlig innenfor dette feltet er kanskje letter tilbørlig til å være kritiske til lovendringen.

Det er imidlertid noe som alle bistandsadvokatene fremmet og som er likt for dem alle og det er at de ønsker fornærmede godt. De mener at fornærmedes rettigheter må styrkes men på forskjellige måter.

Denne undersøkelsen viser at de fleste av intervjuobjektene er positive og fornøyde med de nye rettighetene for fornærmede og bistandsadvokat, da fornærmede og bistandsadvokatens rettigheter går hånd i hånd. Om disse svarene er representative for andre bistandsadvokater er ikke lett å si siden dette er en liten undersøkelse. Men det undersøkelsen kan vise er en indikasjon på at lovens intensjon som er å styrke fornærmedes situasjon uti fra bistandsadvokatens syn er oppfylt. En annen måte å finne ut av dette mer konkret, hadde vært å spurt fornærmede direkte om deres erfaring med straffeprosessen i rettssalen og om deres erfaring om de nye rettighetene er styrket mer nå enn tidligere.

Ser vi på svarene kan vi oppsummeringsvis se at retten til å være tilstede blir brukt men at mange velger å forlate salen etter at fornærmede har uttalt seg. Intensjonen var å gi fornærmede muligheten til å overvære hele rettssalen, men mange velger å ikke benytte seg av denne retten. Ser vi på retten til å ta ordet, viser undersøkelsen at her er det mange som benytter seg av denne retten og de færrest som ikke ønsket dette. Når det kommer til bevisførselen viste undersøkelsen at lovendringen ikke hadde ført til noen endring i praksisen, da supplerende bevisførsel ble praktisert også før lovendring. Likevel var bistandsadvokatene alt i alt fornøyd med de nye rettighetene. Det undersøkelsen viser er at



de nye reglene er veldig bra. På bakgrunn av dette vil jeg si at svarene er tydelige nok til å kunne gi en indikasjon på at fornærmedes prosessuelle stilling i retten har blitt styrket både på papiret (loven), men også i praksis ifølge bistandsadvokatene. Enkelte er likevel skeptiske til fokuset på fornærmedes rettigheter, og mener fornærmede må tas vare på andre steder enn under hovedforhandling. Avslutningsvis vil jeg komme tilbake til min problemstilling. Er så fornærmedes rettigheter i rettssalen styrket som følge av lovendringen 1. juli 2008? Ifølge bistandsadvokatene som jeg intervjuet er fornærmedes rettigheter styrket som følge av lovendingen 1. juli 2008.

## **Litteraturliste**

### **Bøker og artikler:**

Andenæs, Johs. Norsk straffeprosess. 4. utg. Universitetsforlaget. Oslo, 2009.

Andenæs, Johs. Straffeprosessen i første instans. 1. Utg. Universitetsforlaget. Oslo, 1962

Hov, Jo. Innføring i prosess 2. 1. utg. Papinian. Oslo 2010.

Robberstad, Anne. Kontradiksjon og verdighet. Oslo 2002.

Robberstad, Anne. Mellom tvekamp og inkvisisjon. 1. utg. Universitetsforlaget. Oslo, 1999.

Ertzeid, Aina Mee. Hevn og straff. 1. utg. Fagbokforlaget. Bergen, 2005.

Magnussen, Lola. Retten til dokumentinnsyn. Fagbokforlaget. Bergen, 2006.

Norsk Lovkommentar. Bind 2. Oslo 2002

Anners, Erik. Den Europeiske rettens historie. 9 opplag. Universitetsforlag. Oslo, 2000

Johnsen, Jon T. Upartisk straffeforfølgning - ramme for fornærmedes rettigheter i straffesaker? I: Tidsskrift for strafferett. Årg. 2003. Nr 02.

### **Forarbeider:**

NOU 2006:10 Fornærmede i straffeprosessen – nytt perspektiv og nye rettigheter.

**Odelstingsproposisjoner:**

Ot. prp. nr. 11 (2007-2008) Om lov om endring i straffeprosessloven mv. (styrket stilling for fornærmede og etterlatte).

Ot.prp. nr. 53 (1983-84) Om lov om ikraftsetting og endring av den nye straffeprosessloven m.m.

Innst. O. nr. 37 (1980-81) Innstilling fra justiskomiteen om rettergangs - måten i straffesaker (straffeprosessloven)

**Forskrifter:**

Av 28. juni 1985 nr. 1679. Om ordningen av påtalemyndigheten (påtaleinstruksen)

**Andre kilder:**

Det store norske leksikon.

Gyldendal Rettsdata

Gisle, Jon. Jussleksikon. Kunnskapsforlaget Oslo 1999

**Lover:**

1981 Om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven) av 22. mai 1981 nr 25.

1980 Om lov om fri rettshjelp av 13. juni 1980 nr. 35.

1915 Lov om domstolene (domstolloven) av 13. august 1915 nr. 5.

2005 Lov om tvisteloven av 17. juni 2005 nr. 90.

1965 Veitrafikkloven av 18. juni 1965 nr. 4

1274 Magnus Lagabøters landslov. Oversettelse fra 1915. 5. utg. Oslo

1998 Lov om forebyggende sikkerhetstjeneste (sikkerhetsloven) av 20. mars 1998 nr. 10.

1902 Lov om den alminnelig borgerlig straffelov (straffelov) av 22. mai 1902 nr.10

**Konvensjoner:**

1999 Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven) av 21. mai 1999 nr 30.